Jonathan Culler

FEMİNİST OLARAK OKUMAK

AFA FELSEFE YAZILARI ANSİKLOPEDİSİ

Felsefe Yazıları Ansiklopedisi: 11
AFA - Yayınları: 335

ISBN 975-414-276-9

Aralık, 1995

Jonathan Culler'in bu kitapta yer alan yazılarının özgün başlıkları "Reading as a Woman" ve "Stories of Reading"tir. Yazarın *On Deconstruction. Theory and Criticism after Structuralism* (Routledge & Kegan Paul: London 1987) kitabının 43 - 85 sayfalarından çevrilmiştir.

Yayıma Hazırlayan: **Önay Sözer**

© AFA Yayıncılık A.Ş.

© Türkçe çeviri hakları
AFA Yayıncılık A.Ş.'ye aittir.

Dizgi: AFA Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Özener Matbaası
Cilt: Güven Mücellithanesi
Kapak: Özgün Ofset

AFA Yayıncılık A.Ş.,
İstiklal Cad. Bekar Sok. No 17 Beyoğlu İSTANBUL
Tel: (212) 245 39 67

Jonathan Culler

FEMİNİST OLARAK OKUMAK

Çeviren:
Suğra Öncü

AFA
YAYINLARI

İçindekiler

Suğra Öncü
Giriş:

Jonathan Cullar
Kadın Olarak Okumak
Okuma Öyküleri

GİRİŞ

İki ara bölümünü Türkçeleştirdiğimiz *On Deconstruction. Theory and Criticism after Structuralism* (Yapısızlandırma Üzerine. Yapısalcılık Sonrasında Kuram ve Eleştiri) adlı kitabına yazdığı önsözde Jonathan Culler bu kitabın *Structural Poetics* (*Yapısal Poetika*) adlı kitabının bir devamı olduğunu, *Structural Poetics*'de, eleştirel ve kuramsal yazıları inceleyip, en önemli önerilerini ve başarılarını belirlemeye çalıştığını ve bu bilgileri Kıta Avrupa'sı eleştirisiyle pek ilgilenmeyen Amerikan ve İngiliz okurlara tanıtmayı amaçladığını söylüyor. Oysa günümüzde durum değişmiştir. 1980'lerin başından başlayarak eleştiri kuramı üzerine yazmak, duyulmadık sorular, yöntemler ve ilkeler ortaya atmaktan çok canlı ve insanın kafasını karıştırıcı bir tartışmanın ortasında yer almaktır.

Culler, yaygın kanıya göre, eleştiri kuramının yazınsal başyapıtları daha iyi anlamamıza yardımcı olan eleştirmene belirli araçlar sağlayarak daha iyi yorumlar getirmesine yaradığını, oysa günümüzde yazınsal kuramın farklı biçimde anlaşıldığını, yazınsal kuramla ilgili yapıtların, kısaca "kuram" diye adlandırılan çok geniş bir alana yayılmış başka yapıtlara hayati değer taşıyan biçimde, çok yakından bağlı olduğunu ileri sürüyor. Yeni gelişen bu yazı tarzının ne yalnızca yazınsal değerlendirmelerden, entelektüel tarihten, ne ahlak felsefesinden ne de epistemoloji-

den ve toplumsal kehanetten oluştuğunu ama hepsinin biraraya gelerek yeni bir "genre" (tarz) yarattıklarını ileri sürüyor. Bu "genre"ın üyelerini farklı kılan özellik, belirli bir disiplinin sınırları içinde sergilenme işlevini yerine getirmekten çok, disipline özgü sınırları zorlayan yeniden yapılmış tanımlamalar olmalarıdır. Böylece, Fransızların "les sciences humaines" dedikleri bu alan, "felsefe"den çok, "eleştirel kuram" ya da "yazınsal kuram" diye adlandırılmaktadır.

Kendi de önde gelen analitik düşünürlerden biri olan Richard Rorty, İngiltere'de ve Amerika'da yazınsal eleştirinin felsefenin yerini aldığını iddia ediyor. Yazınsal kuramın, yeni ortaya çıkan "genre" ın içinde başrolü oynadığını düşünmek yersiz değildir, çünkü ilk olarak, yazının geniş kapsamlı kavrayıcı niteliği, her türlü sıradışı ve zorlayıcı kuramı yazınsal kuramın çerçevesi içine çekiyor.

İkinci olarak, yazının anlaşılabilirliğin sınırlarını keşfetme niteliği, akılcılık, kendi üzerine düşünme ve anlamın önemi gibi genel konularda kuramsal tartışmaları davet ediyor ya da kışkırtıyor.

Üçüncü olarak ise, yazınsal kuramcılar, başka alanlardaki yeni kuramsal gelişmelere özellikle açıklar, çünkü o alanlarda çalışanların disiplinlerine özgü bağlılıklardan yoksundurlar.

Yazınsal kurama dahil edilen kuramsal yazılar çok geniş bir alana dayandığı için, Culler yapısızlandırmayı (deconstruction) odak noktası olarak ele almakla, günümüz kuramının önemli enerji kaynağı ve yeniliği olduğunu, aynı zamanda yazınsal kuramın en önemli sorunlarına değindiğini iddia ediyor.

Culler, yapısalcılık-sonrası (post-structuralism) diye adlandırılabilecek bu yeni dönemin mitleşen kişisi kuramcı Jacques Derrida'ya çok yer ayırdığını, çünkü Derrida'nın yapıtlarının açığa çıkarılmayı beklediğini belirtiyor ve çağdaş eleştirel kuram üzerine yapılacak herhangi bir tartışmanın yapısızlandırmanın öbür eleştirel hareketler ile ilişkilerini ele alması gerektiğini vurguluyor.

Yapısalcılık ile yapısalcılık-sonrası eleştirinin ayrımına gelince: yapısalcılık dil, im ve "text"le ilgili bir dizi sistematik ve bilimsel tasarımdan oluşur (bu anlamda yapısalcılık imbilimin, semiotik'in ardılı sayılabilir). Yapısalcılık karşıtları ise bu tasarımların olanaksızlığını ileri sürerler, sistematik bilginin elde edilemeyeceğini ifade ederler.

Derrida'ya özgü eleştiride metnin sabırla ince ayrıntılarına inen filolojik incelenmesi söz konusudur. Yine de mantık, mantık dışı ve saçma bölgelere uzanır... Er geç bir çıkmazla yüz yüze gelinir...Gerçekte, mantığın geçersiz olduğu an, bu tür eleştiriyi gerçekleştirenlerin, yazınsal dilin ya da dilin kendisinin gerçek doğasını en derinden kavradıkları andır.

Yapısalcılık ile yapısalcılık-sonrası dönem arasında yapılacak ayrım son derece güvenilmez olabilir. O yüzden Culler, yapısızlandırmanın başlıca etkileyici güç olarak yeraldığı yapısalcılık-sonrası düşünceyi tartışmak yerine, daha zengin bağlantılar kurabilmeyi sağlayan başka bir yaklaşımı deneyerek, çağdaş eleştirinin büyük bölümünün üzerinde söz söylediği "okuma" konusunun yapısızlandırma tartışmasına uygun bir bağlam oluşturacağını düşünüyor.

Culler, felsefi bir konum, politik ya da entelektüel bir strateji ve bir okuma tarzı olarak sunulan yapısızlandırmayı felsefi bir strateji biçiminde değerlendirerek, tartışmasını Derrida'nın şu açıklamasına dayandırıyor: "Geleneksel bir felsefi karşıtlık çerçevesinde karşı karşıya gelen terimler uyumlu biçimde birlikte varolmak yerine, şiddete dayalı bir hiyerarşi oluştururlar. Terimlerden biri öbürüne baskın çıkar, buyurucu konumunu işgal eder. Bu karşıtlığın yapısını çözmek, belirli bir anda, hiyerarşiyi ters yüz etmektir *(Positions, s. 56-57/41).* Felsefeyi yapısızlandırmak kavramların yapı oluşturan silsilesini en ayrıntılı ve kapsamlı biçimde ele almaktır *(Positions, s. 15, 16)*.

Başka bir deyişle, bir söylemi yapısızlandırmak, varsayılan tartışma temelini, anahtar kavramı ya da önermeyi ortaya çıkaran retorik işlemleri metnin içinde belirleyerek bu işlemlerin, söylemin dayandığı hiyerarşik karşıtlıkları ya da öne sürdüğü felsefeyi nasıl güçsüz kıldıklarını göstermektir. Örneğin, evrenin temel ilkesi nedensellik nedenin sonuç karşısındaki mantıksal ve zamansal önceliğini savunur. Ama nedensellik yapısı ya da kavramı kendiliğinden var değildir, iğne ve duyulan acı örneğinde olduğu gibi tropolojik ya da retorik işlemlerin ürünüdür. Kişinin acı duyduğunu varsayalım, bu duyu kişiyi neden aramaya ve belki de iğneyi fark etmeye götürür. Böylece kurulan bağlantı, "acı... iğne"den oluşan algısal ya da olgusal düzeni tersine çevirip nedensel bir sıralama, "iğne... acı" sıralamasını üretir (Nietzsche'nin nedensellik eleştirisi).

Yapısızlandırma da "neden" kavramına dayanır:

acı deneyimi iğnenin farkına varmamıza neden olur ve böylece bir nedenin üretilmesine yol açar. Nedensellik kavramının yapısızlandırılması için kişinin "neden" kavramına dayanarak hareket etmesi ve bunu neden olmanın kendisine uygulaması gereklidir. Eğer "neden" bitişiklik ve ardarda-gelme durumunun bir yorumuysa, acı, deneyim sıralamasında önce gelebildiği için pekala neden gibi görülebilirdi.

Yapısızlandırma, nedensellik planının hiyerarşik karşıtlığını tersine çevirerek, nitelik değiş tokuşuna yol açar. Eğer ne neden, ne de sonuç başlangıç noktasını oluşturmuyorsa, başlangıç noktası başlangıç olma özelliğini yitirir, metafizik ayrıcalığını elinden kaçırır. Başlangıç olma özelliği bulunmayan bir başlangıç daha önceki sistem tarafından kavranamayan bir "kavram"dır ve böylelikle sistemi bozar.

Culler, yazma ve "akıl-merkezcilik" ("logocentrism") konusunda, Derrida'nın *De la Grammatologi*'de *(Gramatoloji Üzerine)* ileri sürdüğü şu düşünceden yola çıkar: felsefi yazılarda yazmanın değeri düşürülür. Felsefeciler yazarlar ama felsefenin yazma olmaması gerektiğini düşünürler. Felsefi yazılarla yazıya bir son vermeyi amaçlarlar. Oysa Derrida, yazmanın her zaman daha çok yazıya yol açacağını söyler. Felsefe yazıyı aşan şey olarak kendini tanımlar. Bu noktada "akıl-merkezcilik", felsefenin düşünce, gerçek, akıl, mantık ve sözden oluşan bir anlam düzenine yönelik çıkış noktası, kendi içinde varolan temel olarak düşünülür. Anlam/biçim, doğa/kültür, olumlu/olumsuz gibi karşıtlıklar söz konusu olunca

akıl-merkezcilik, logocentrism üstün, birincil terimin "akıl"a, "logos"a ait olduğunu, ikincinin ise birincinin bir olumsuzlanması, bozulması ya da karışıklığa uğraması sonucunda ortaya çıktığını ileri sürer. Oysa yapısızlandırma, batı uygarlığına özgü yazıyı, doğal ve doğrudan iletişim sayılan konuşmanın yapay ve dolaylı bir temsili, bir ilavesi sayan anlayışa karşı çıkar. Derrida, farklılıkların, ayrımların, mesafelendirmenin (ögelerin birbiriyle ilişkisini sağlayan) sistematik hareketliliği olarak tanımladığı "différance" terimi ışığında, yazıyı şöyle tanımlar: Eğer "yazma" işaretlerle kaydetmek demekse, özellikle de işaretlerin kalıcı biçimde yerleştirilmesi demekse, yazı, genelde tüm dilbilimsel işaretlerin alanını kaplayan şeydir. Yerleştirme ve kurma düşüncesinin kendisi ve böylece de işaretlerin keyfiliği yazının çevrenleri dışında ya da yazı öncesinde düşünülemez *(De la Grammatologie, s. 65, 44).*

Anlam ve yinelenebilirlik konusunda ise Culler, konuşma edimi (speech act) kuramını oluşturan J.L. Austin'in çözümlemelerindeki kendi kendini yapısızlandırıcı hareketin üzerinde durur. Austin, söylenenlerin bir anlam taşıması için, söylenenlere eşlik eden, içsel bir anlamı eyleme geçirmediğimizi: Saussure'ün attığı temel adımı başka bir düzlemde izleyerek, olaylara anlam verebilmeyi açıklamak için buna olanak tanıyan sistemin tanımlanması gerektiğini ileri sürüyor. Örneğin, felsefecilerin doğru olmayan ya da ciddi olmayan ifadelerden kaçındıkları ve böylece asıl cümleye ilave olan ciddiyetten yoksun dil parça-

cıklarını, olağan dile eklenen ve tümüyle ona bağımlı olan fazlalıklar olarak gördükleri bilinmektedir. Asalak söylemin bir yana itilmesi için "ciddi" söylem üzerine, mantıksal öncellik taşıyan bir dizi sorunun yanıtlanması gerekir. Austin,. kendisinden önce gelen kuramcıların "asalak"lığı dışlamalarına karşı çıkıyor, "ciddi" sıfatını tırnak içine alarak, ciddi/gayriciddi sıfatlarının hiyerarşik karşıtlığından kuşkulanılabileceğini ve bunların Saussure anlamında dil sisteminin parçaları olduğunu akla getiriyor. Derrida'nın Austin'i okumasına göre, "ciddi" davranışlar bir tür rol yapmadır. "ciddi" bir eylemi yerine getirmeyi ifade edebilme olasılığı bir eylemi yerine getirebilme olasılığına dayanır. Çünkü, bir eylemi yerine getirebilmeyi ifade eden cümlecikler, en açık biçimiyle bir eylemin yerine getirilmesi sırasında ortaya çıkan yinelenebilirliğe dayanır. Böylece Austin'in yapısızlandırma gözüyle okunması, çözümlemeye girişmesini sağlayan ciddi ve asalak ögeler arasındaki ayrımın, uyguladığı çözümleme yüzünden ortadan kalkmasına yol açmasının üzerinde durur.

Anlam ve yinelenebilirlik konusunun yapısızlandırmaya özgü okumasında anlam bağlamla sınırlıdır ama bağlam sınırsızdır. Derrida'nın sözleriyle: "Bağlamdan hiçbir anlama varılmaz ama hiçbir anlam doldurulup şişirilmeye gelmez. Burada sözünü ettiğim şey cevherin bolluğu, semantik verimlilik değil, yapıdır, artıkların ya da tekrarın yapısıdır". Buradan da anlaşılacağı gibi yapısızlandırma, anlamı nasıl bulacağınızı size söyiemek için onu tanımlayan bir kuram

değildir. Kuramların dayandığı hiyerarşik karşıtlıkları eleştirel biçimde bozan yaklaşımıyla, anlamı, yazarın söylemek istediği, geleneklerin belirlediği ve okurun yaşadığı şey olarak tanımlamanın güçlüğünü sergiler.

Anlam kavramını vazgeçilmez kılan şey bölünmüş yapıdır ve gösterdiği şeyin bölünmüşlüğüdür, hem kişinin ne anladığını, hem de kişinin anlayışının yakaladığı ya da yakalamayı başaramadığı şeyi gösterir. Anlam, zedelenen yerlere parça ekleme işlemiyle üretilir ve ister ciddi olsun ister olmasın, konuşma eylemleri bu tür eklemelerden oluşur.

Yapısızlandırma, çözümlediği metinlerdeki eklemleri tanımlama girişimidir. 'Dilin tekrarlanabilirliğini, yeni bağlamlarda yeni bir güç kazanarak işlevini yerine getirme yeteneğini araştırır. Çözümlediği yapıları tekrarlayan bir söylemin yer aldığı bu tür bir çözümleyen metin, çözümleyicinin girişimlerini ima yoluyla anlatan ve yansıtan çözümlenen metin tarafından açıklığa kavuşturulabilir.

Yapısızlandırma görünürde marjinal olan öğeler üzerinde durarak, ilave mantığının yorumlayıcı bir strateji gibi işlenmesini sağlar. Daha önceki yorumlayıcılar tarafından kenara itilip, bir yana kaldırılanlar, bir yana itilmelerine yol açan nedenlerden dolayı önemli olabilirler.

Politik ve kuramsal yapılarla ilgili çözümlemeleri yaparken alınan bir tavır olan yapısızlandırmacı çözümlemenin kurumlara yönelik köktenci yansımaları vardı. Kuramın gücü kurumlaşabilmesine dayanıyor-

sa, en köktenci özellikieri kurumlaşmanın tehdidi altındadır. Örneğin, Freud'un kuramı, bilinç/bilinçaltı, erkek/kadın gibi hiyerarşik karşıtlıkları tersine çevirip yerlerini değiştirir, kendi kendisini yapısızlandıran bir yol izler. Freud ikinci terimi baskı altına alma isteğimizin tehlikeli yanını tanımlayıp, gerçekte her bir birinci terimin, ikinci terimin gösterdiği temel niteliklerin özel bir durumunu yansıttığını sergiler. Bilinçaltının üstün gücünü vurgulayarak, bu terimi, bilinç terimi yoluyia, bastırılmış ya da ertelenmiş bilinç olarak tanımlar.

Daha öncelikli toplumsal ve politik sonuçları olan erkek/kadın karşıtlığı çerçevesinde kadınlık, esas olan erkekliğe ilave, asalak bir varoluş, bir sapma, olumlu normu etkileyen olumsuz bir karmaşıklık olarak görülür. Yapısızlandırmacı okuma, kadının marjinal değil, merkezi olduğunu, kadına özgü "eksik kalmış cinsellik" yoluyla erkeğin tamamlanmışlığının oluşturulmaya çalışıldığını ortaya çıkarır.

Feministlerin, cinsel farklılıkları en aza mı indirmek, yoksa güçlendirmek mi gerektiği konusunda ortaya attıkları soruya yanıt olarak yapısızlandırma, sonuç, birlik içinde bir hareket yerine çelişkili bir hareket doğursa da, her iki cephede birden çalışmak gerektiğini ileri sürer.

Yapısızlandırmanın eleştirel sonuçlarına gelince; Derrida yazınsal yapıtlarla ilgili düşüncelerini yazmakla birlikte, yazın eleştirisinin görevini doğrudan ele almamıştır. Yapısızlandırma, eleştirel kavramlar ile yöntemlerin dayandığı hiyerarşik ilişkileri ters yüz

ederek, felsefi karşıtlıkları sorgulayarak, kavramlara ve yöntemlere kesin gözüyle bakılmasını, güvenilebilir araçlar sayılmalarını engeller. Yapısızlandırmacı okumalar, yazınsal ve yazınsal olmayan yapıtlar arasındaki ayrımı genel bir yazınsallık ya da metinsellik içinde değerlendirerek, yazın kavramını belirleyen hiyerarşik ilişkileri altüst eder.

Günümüzün eleştirel çözümlemeleri, heterojenliği yücelterek, metinleri eklemeler ya da metinler arası yapılar olarak ele alırlar, birbiriyle bağdaşmaz savları ve anlamlandırma mantığını ortaya çıkarırlar ve metnin gücünü kendi kendisini yapısızlandırmasına bağlayarak organik bütünlük kavramının eleştirel yorumun temeli olduğunu yadsırlar. Metinlerin kendi kendilerini betimlemeleri ya da kendi kendilerine gönderme yapmaları aykırı bir durum yaratır, hem yapmanın hem de olmanın, hem eylemin hem düşünmenin çakışmasını olanaksız kılar.

Yapısızlandırma tematik eleştirinin varsayımlarını da reddeder. Derrida *La Dissémination* adlı yapıtında, bu tür eleştirinin metni bir ifade biçimine soktuğunu, imlediği temaya indirgediğini ileri sürer. Bir temaya öncelik tanıyıp öbürlerini görmezlikten gelmek yerine, yapısızlandırma, metinlerin mantığını açıklamalıdır. Eleştirmenleri belirli yapılar üretip bunları tanımlamak ayrı türden çelişkiler aramak konusunda yüreklendirir. Metnin kendi kendisiyle ayrımlaşmasını gösteren ağırlık noktaları üzerinde durulmalı, olumsuz marjinal ikinci terim, birincinin ortaya çıkmasını sağlayan koşul sayılmalıdır. Yapısızlandırma

"akla duyulan inanç"ı yıkarak metinlerin akıldışılığını araştırır, yazın ve söylem bilimlerinin olanaksızlığını vurgular ve eleştirel incelemeyi yorumlama görevine iade eder.

Yapısıziandırmacı eleştiri, yinelemeler, sapmalar ve biçim bozmalar yoluyla yaratılır. Tek anlamlı bir dizi yönerge yerine, çeşitli eksenler üzerinde gösterilebilen bir dizi ayrım üzerinde durur. Bu eksenler çözümlenen yapıtın ne dereceye kadar bir birim olarak ele alındığı, metnin daha önceki okumalarına uygun görülen rol, imleyenler arasındaki ilişkileri izlemeye duyulan ilgi ve çözümlemede kullanılan üst-dil kategorileridir.

Suğra Öncü

Kadın Olarak Okumak

Edebiyat yapıtının bilgili okurunun kadın olduğunu varsayalım. Bu durum, örneğin, *The Mayor of Casterbridge*'de *(Casterbridge Belediye Başkanı)* sarhoş Michael Henchard'ın pazar yerinde karısını ve küçük kızını beş gine karşılığında bir denizciye satmasını anlatan giriş bölümü konusunda "okurun deneyimi" açısından fark yaratmaz mı? Elaine Showalter bu örnekten söz ederken, Irving Howe'un Hardy'nin girişini yücelten sözlerinden alıntılar:

"İnsanın karısından kurtulması, dilsiz yakınmaları, çıldırtıcı edilgenliği, orası burası sarkık bir paçavrayı andıran kadını kaldırıp atması, sıvışarak terk etme yerine pazarda herkesin önünde atların satıldığı gibi karısının bedenini bir yabancıya satarak kurtulması ve böylece tümüyle ahlak dışı bir inatçılık sonucunda yaşamdan ikinci bir fırsatı zorla çekip alması. İşte *The Mayor Of Casterbridge*, eril imgeleme öylesine gizliden gizliye çekici gelen bu vurucu bölümle başlar."

Bu sahneyi çekici bulan eril imgelem, Susan Heenchard'ı "orası burası sarkık bir paçavra" ya dönüştürmeye de çalışabilir, oysa bu betimleme metnin kendisi tarafından pek desteklenmez. Howe daha ileri giderek "ortak imgelemin derinlikleri"ne çekici gelen sahnenin bizi Henchard ile suç ortaklığına ittiğini ileri sürer. Showalter şu yorumu yapar:

"Howe 'ortak düşlerimiz'den söz ederken, romanı, sessiz sedasız bir erkeklik belgesine dönüştürür. Bir kadının bu sahneyi kavrayışı çok farklı olmalı. Gerçekten de 1870'lerde ve 1880'lerde kadınların satılarak evlendirilmesini, satılan kadının bakış açısından sunan, yankı uyandırmış birçok roman vardı. Howe'un okumasında, Hardy'nin romanı, Henchard'ın suçuna rağmen değil, suçu yüzünden okurlarının acıma duygularını uyandırarak erkek okurların bastırılmış arzularıyla oynayan bir tür heyecan verici kurmaca yazma dönüşür" ("The Unmanning of the Mayor of Casterbridge", "Casterbridge Belediye Başkanının Erkeklikten Çıkarılması", s. 102–103).

Hiç kuşkusuz Howe "okur"u erkek varsayan tek kişi değildir. Geoffrey Hartman *The Fate of Reading*'de *(Okumanın Yazgısı)* şöyle yazar: "Okumalarımızın çoğu, gerçekten de kızlara bakmak gibi birşeydir, ruhumuz pahasına yapılır (s. 248). Okuma deneyimi, kızlara bakmayı, boşuna utanarak ruhumuz pahasına yapılan bir eylem örneği sayan bir adama (candan bir adam mı?) ait görünüyor.[5] Okurun kadın olduğunu varsayarsak, bunun sonucu deneyim açısından aynı biçimde çekici görünebilir. Kız izleme deneyimi açısından değil de, 'kız' olarak görülme, kısıtlanma, sınırların kenarına itilme açısından çekicidir. Kadınların deneyimiyle kadın olarak okuma deneyimi arasındaki sürekliliği vurgulayan *yeni çıkmış bir antolojiye çok uygun düşen* şu ad verilmişti: *The Authority of Experience: Essays in Feminist Criticism (Deneyimin Yetkesi: Feminist Eleştiri*

Denemeleri)." Katılımcılardan Maurianne Adams şu açıklamayı getiriyor:

"Tümüyle nesnel ve değer yargılarından arınmış bir bakış açısı sağlamaya çalışır görünmek yükü artık omuzlarımızdan kalktığına göre en basit anlamıyla, yazınsal sezgimizin ve algımızın bir bölümünün, yaşamımızın ince ayrıntıları karşısındaki duyarlığımızdan ve başkalarının yaşamları üzerine gözlemlerimizden kaynaklandığını kabul edebiliriz. Jane Eyre'i yeniden düşünüp yeniden özümsememizin her seferinde, onu yeni bir yere oturtuyoruz. Kadın eleştirmenler göre, bu yeni yerleştirme, erkek eleştirmenlerin, erkeklerin açmazlarına karşı gösterdikleri anlayışla karşılanır duyarlığın üzerinde özellikle durmayacağa benzer ama bunun yerini Jan'in kendisi ve kendine özgü koşulları üzerinde duracaktır" *(Jane Eyre: Woman's Estate Jane Eyre: Kadının Durumu)*, s. 140–41).

Adams şöyle yazar: "Jane Eyre'i yeniden okurken, ister istemez feminist sorunlara yöneliyorum. Örneğin, kadının evlilik içindeki konumu ve ekonomik durumu, eğitimini ve enerjisini açığa çıkarabileceği kısıtlı seçenekler, sevme ve sevilme gereksimi, birisi için birşeyler yapabilmek ve kendisine gereksinim duyulduğunu bilmek. Bu istekler, anlatıcının bunlar karşısında dile getirdiği kararsızlık ve bu isteklerin aralarındaki çelişkiler, romanın ortaya attığı sorunlardır" (s. 140).

Kadınların deneyimin seslenen bu yaklaşımın sıradışı bir anlatımı, Dawn Lander'ın aynı şeçkide yer

alan denemesinde görülür. Bu deneme, "yerleşilmemiş bölgelerin kadınlara göre bir yer olmadığını"nı, kadınların ilkel koşullardan ve uygarlığın eksikliğinden nefret ettiklerini ama bütün bunlara ses çıkarmadan katlandıklarını yansıtan yazınsal basmakalıp düşünceyi inceler. Lander'in yazdığına göre, çölde yaşayan bir kadın olarak kendi deneyimi, bu beylik görüşü sorgulamasını ve yerleşilmemiş sınır bölgelerinde yaşayan kadınların yaşamları üzerine yazdıklarını araştırmasını sağlamıştır. Lander, araştırmalarının sonucunda, "vahşi doğa ile ilgili duygularının aynılarım, geçmişteki ve günümüzdeki kadınların deneyiminde" bulmuştur ("Eve among the Indians", "Havva Kızılderililer Arasında", s. 197). Önce kendi deneyiminin yetkesine, sonra da başkalarının deneyimlerine başvurarak, kadınların sınır bölgelerine duydukları nefret efsanesini, erkeklerin sınır bölgelerini, kadınların temsil ettiği herşeyden kaçıp kurtulma bahanesi haline getirme girişimi olarak okur. Cinsellik, beyaz olmayan kadınlar ile saldırgan ve yasak bir alışverişe dönüşebilir, erkekler arası dostluğun cennetinden feragat etmekten kurtulunabilir. Burada, kadınların deneyimi, bu yazınsal Topos'un kendine hizmet eden erkek bakış açısından kadın bakış açısının görülmesi olarak ortaya çıkarılmasına yarayacak itici gücü sağlar.

Birçok feminist eleştirmenin iddia ettiği gibi, kadınların deneyimi, kadınları, karşılaştıkları kendilerine özgü sorunları sınırlı ölçüde ilginç bulan erkek meslektaşlarından farklı değerlendirmelere yönelte-

cektir. Seçkin bir erkek eleştirmen, *The Bostonians*'ı (*Bostonlular*) yorumlarken, şöyle bir gözlemde bulunur; "Cinsler arası eşitlik konusundaki kuramcı talep ancak çarpık ve kısıtlı bir öykü, yalnızca tuhaf bir masal ortaya çıkarabilir" (Lionel Trilling) *The Opposing Self* (*Karşı Koyan Benlik*) (s.109). Bu hiç kuşkusuz, Virginia Wolf'un "bakış açısındaki ayrım, ölçütlerdeki ayrım" dediği şeydir (*Collected Essays*, *Toplu Denemeler*, Cilt 1, s. 204). Annette Kolondny (Charlotte) Gilman'ın "The Yellow Wallpaper" ("Sarı Duvar Kağıdı") adlı, hapsedilme ve çılgınlık konusundaki "ilginç ama önemsiz öyküsünü" Poe'nun "The Pit and the Pendulum" ("Kuyu ve Sarkaç") adlı öyküsüyle karşılaştırarak "olduğundan daha fazla göstermeye" çabaladığını ileri süren ve büyüklük taslayarak kınayan bir erkek eleştirmene verdiği yanıtta, söz konusu öykünün Poe'nunkiler kadar usta işi olduğunu ve parçaları birbirin sımsıkı bağlı bir bütün oluşturduğunu ama "önemsiz" ya da "önemli" yargısına varırken, hiç kuşkusuz başka düşüncelerin gözönünde tutulduğunu ileri sürer; "Benim verdiğim tepkileri uyandıran etken kadın okur olarak, bu öyküde, günümüzde bile kadınların karşılaştığı sıradan gerçeklerin, ürpertici bir simgesellikle canlandırılışını görmemdir" ("Reply to Commentaries", "Yorumlara Yanıt", s. 589). Kadın olarak deneyimlerinin, okur olarak verecekleri tepkilere bir yetke kaynağı oluşturabileceği kanısı feminist eleştirmenleri, yüceltilmiş ve bir kenara itilmiş yapıtları yeniden değerlendirmeleri açısından yüreklendirmiştir.

Feminist eleştirinin bu ilk aşamasında, kadın okur kavramı, kadınların toplumsal ve ailesel yapılar konusundaki deneyimleri ile okur olarak deneyimleri arasındaki sürekliliğin doğrulanmasını sağlar. Süreklilik önermesine dayalı eleştiri, kadın kişiliklerin ruhsal durumu ve içinde buldukları koşullar ile yakından ilgilenir, bir yazarın, bir türün ya da dönemin yapıtlarındaki "kadın imgeleri"ni ya da kadınlara karşı alınan tavırları inceler. Shakespeare'in kadın kişiliklerini ele alan bir eleştiri antolojisi hazırlayanlar, feminist eleştirmenlerin "erkek kişilikleri, erkeklere özgü konuları ve erkeklerin düşlerini vurgulamaya yönelik bir eleştiri geleneğinin önyargılı tutumun gidermeye çalıştıklarını" ve kadın kişiliklerin karmaşıklığı ile oyunlarda yansıtılan erkeklere özgü değerler düzenindeki yerlerine dikkat çektiklerini gözlemler (Lenz, *The Woman's Part*, Kadının Parçası).[4] Böylesi bir eleştiri kesinlikle bir konuya yöneliktir yazınsal yapıtlarda kadın konusunda odaklanır ve okurların yazınsal ya da yazın dışı deneyimlerine seslenme konusunda da kararlıdır.

"Shakespear'in feminist eleştirisi, çoğunlukla kadın olmakla birlikte her zaman kadın olması gerekmeyen tek bir okurun, bir öğrencinin, bir öğretmenin ya da bir oyuncunun oyunlara kendi deneyimini, kendisini ilgilendiren konuları ve soruları getirmesiyle başlar. Bu gibi okurlar, Shakespeare'e gösterdikleri tepkiler, yaygın eleştirel varsayımlara meydan okuyan sorular ortaya koydukları zaman bile tepkilerine güvenirler. Bu sorulardan yola çıkarak

varılan sonuçlar metin ile, sayısız bağlamları ile, ve öbür eleştirmenlerin araştırmaları ile yeniden yan yana yetirilip derinlemesine sınanır" (s. 3).

Okurun deneyimi ile bir kadının deneyimi arasındaki süreklilik düşüncesine ve kadınların imgeleri konusuna duyulan ilgiye dayandırılan eleştiri, yazınsal yapıtları yöneten fallus-merkezci varsayımların en etkili eleştirisini oluşturabilir. Böyle bir feminist eleştiri artık bilinen bir tür olmuştur, kadınlar üzerine bildik düşünce biçimlerini sorgularken, Montherlant, Lawrence, Claudel, Breton ve Stendhal gibi yazarların yapıtlarındaki kadınlar ile ilgili efsanelerin okunuşunu sağlayan, Simone de Beauvoir'ın *The Second Sex*'i (*İkinci Cins*) gibi yetki sahibi yapıtların yerleştirdiği bir türdür. Benzer bir girişim içinde yaşadığı kültürün yücelttiği yazında ortaya konan görüşler eleştirel bir tepki gösteren bir kadın okurun, Kate Millet'in *Sexual Politics* (*Cinsel Politika*) adlı yapıtıdır. Bu yapıtta Lawrence, Miller, Mailer ve Genet'nin cinsel görüşleri ya da ideolojileri incelenir. Bu tartışmalar, hayran oldukları yazarların cinsel politikasını savunmakta zorlanan erkek eleştirmenlere göründüğü gibi abartılmış ya da incelikten yoksun görünüyorsa, bunun nedeni, cinsellik ile iktidar arasındaki ilişkiyi sorgulayarak ve Lawrence'dan, Miller'dan ve Mailer'dan alınan bölümleri bir araya getirerek üç "karşı devrimci cinsel politikacı"nın saldırgan erkeklik düşlerini tüm hamlığıyla sergilemeleridir (s. 233). (Bunlara karşıt olarak Genet, erkek ve kadın rollerini tanımlayan yasaları çürütücü biçimde inceden inceye gözden geçirir.)

Millet'in kadın gözüyle okumada tuttuğu yol "bu araştırmadaki yazarlar gibi, ciddiye alınmak istediklerinizde bir yazarın görüşlerini ciddiye almak ve doğrudan yüzleşmektir. Örneğin, herhangi bir konuda Lawrence'ın düşüncesine katılmayan eleştirmenler, düzyazının beceriksizliğini ön sürmekten hoşlanırlar. Lawrence'm bir durum çözümlemesinin neden yetersiz ya da önyargılı ya da uyandırdığı etkinin neden zararlı olduğunu büyük ve özgün bir sanatçı olmadığını ima etmeye gerek duymadan ortaya koyabilecek köktenci bir inceleme yapmak bana daha uygun görünüyor (s. 12).

Eleştirmenlerin alışkanlık haline getirdiği gibi önemsememek yerine Millet, cinsel görüşü en ince ayrıntılarına dek geliştirilmiş yapıtlarda Lawrence'ın cinsel dinini, cinselliğin cinsel edimden ayrıldığı kutsal bir düşünceye vardırır. *The Women Who Rode Away (Çekip Giden Kadın)* adlı yapıttaki rahipler, kadınlar ile kurulacak herhangi bir cinsel ilişkiden tiksinip, kadın cinsel organları ile bıçak kullanarak temasa geçmeyi yeğleyen, eril üstünlüğün dini coşkusu ile "cinsel edimin dışında" kalan "doğaüstü erkekler" dir. Lawrence, bu katışıksız ve mutlak erkekliğin "ilksel ve acımasız biçimde eril" olduğunu söyler (s. 290). Miller'ın cinsellik kurumunun özelliği çok daha gelenekseldir. "Miller'ın cinsel tutumlara yaptığı en özgün katkı, çok eski bir nefret duygusunu ilk kez tümüyle dile getirmektir", "eril kültürün uzun zamandır yaşayıp, her zaman özenle bastırdığı kimi duyguları dile dökmüştür" (s. 309, 313). Mailer'a gelince, Millet'in eleştirisine karşı Miller'ı

savunması, Millet'in Mailer'ın kendisi ile ilgili yaptığı çözümlemeyi "eril duyarlığın en tehlikeli yanını kavrayan entelektüel gücün bu rahatsızlığa duyduğu bağlılık tarafından aşıldığı" "erkeksi cinsel ataklık mezhebinin bir mahpusu" olduğunu doğruluyor (s. 314). İşte Mailer, Miller'ı savunurken eril ideolojiyi yeniden şöyle dile getiriyor:

"Miller, erkeklerin cinselliğin bir yönünü daha önce hiç görülmemiş bir biçimde yakaladı, erkeğin kadın karşısında duyduğu huşunun, sonsuzluğa bir adım daha yakın konumundan duyduğu ürküntünün (çünkü kadının gücü o adımdan gelir) erkeklerin kadınlardan nefret etmelerine kadınlara sövmelerine, kadınları aşağılamalarına, simgesel biçimde üzerlerini pislemelerine, bedenlerine garip zevk alabilmek için onları azımsayacak herşeyi yapmalarına neden olduğunu gördü. Erkekler bir kadında ona eril güçler sağlayacak niteliği yok etmeye bakarlar, çünkü onların gözünde kadın zaten onları dünyaya getirme gücüyle silahlanmıştır ve bu değeri ölçülemeyecek bir güçtür. Belleğimizdeki en eski anılardan biri, bacakları arasından dünyaya gelip, tarafından beslendiğimiz ve doğum sırasında neredeyse tarafından bozulduğumuz kadının anısıdır" (*The Prisoner of Sex, Cinsiyet Mahkumu*, s. 116).

Bir kadın bu yazarları nasıl okur? Feminist eleştirinin karşı karşıya bulunduğu sorun, kadınların erkeklerin ürettiği yazını tüketmelerinden kaynaklanır.

Millet, kitabın daha önceki bir bölümünde, *Jude*

the Obscure, The Egoist, Villette ve Wilde'ın *Salome*'si gibi başka yapıtları da tartışır. Ondokuzuncu yüzyıldaki cinsel devrime gösterilen bu tepkileri incelerken, feminist eleştiri çerçevesindeki kimi tartışmaların çıkış noktası yerine geçen feminist bir yanıt oluşturur. Örneğin, Sue Bridehead'in kişiliğini duyarlıkla çizmesine karşın iş cinsel devrime gelince Hardy'nin "sıkıntılı ve kafası karışık" olup olmadığına ilişkin anlaşmazlık bu tartışmalara yol açar.[6] Ama daha incelikle feminist okumalar geliştirebilmek için Millet ile tartışma olasılığı ana noktayı karanlıkta bırakmamalıdır. Carolyn Heilbrun bu konuda şunları söylüyor:

"Millet'in giriştiği işi özellikle zahmete değer buluyorum. Belirli olayların ya da yazınsal yapıtların umulmadık hatta şaşırtıcı bir bakış açısından ele alınmasıdır bu. Amacı, okuru uzun süredir işgal ettiği üstünlük noktasından çekip koparmak, yaşama ve yazma yeni bir açıdan bakmaya zorlamaktır. O hiçbir yazar üzerine son sözü söylemek istemez, tersine yepyeni, daha önce çok az duyulmuş ve tuhaf birkaç söz etmek ister. İlk kez olarak bizlerden yazına kadın olarak bakmamız istenmiştir. Bizler, erkekler, kadınlar ve doktora sahipleri, yazını her zaman erkek gözüyle okumuşuzdur. Millet'in, Lawrence'ı, Stalin'i ya da Euripides'i okuyuşunda bazı şeylerin üzerinde belirgin biçimde fazlasıyla durulduğunu kim görmezden gelebilir. Ama bu neye yarar? Bizler üstünlük noktamıza kök salmışız ve bulunduğumuz yerden başka bir yere taşınmaya gereksinimimiz

var" ("Millet's *Sexual Politics* A Year Later", "Millet'in *Cinsel Politika*'sı. Bir Yıl Sonra", s. 39).

Heilbrun'un ileri sürdüğü gibi, bir kadın okuduğu zaman mutlaka kadın olarak okumak gerçekleşmez. Kadınlar erkek gözüyle okuyabilirler ve okumuşlardır. Feminist okumalar büyük ölçüde kadın okurun deneyimi kavramına dayanmakla birlikte kadın okur *The Mayor of Casterbridge*'in sözleriyle karşılaşınca, zihinsel yaşamında meydana gelenlerin saptanmasıyla oluşturulmaz. Shoshana Felman şu soruyu yöneltiyor: "Kadın olmak kadın olarak konuşmak için yeterli midir? 'Kadın olarak konuşmak' biyolojik koşullar tarafından mı yoksa stratejik ve kuramsal durum tarafından mı ya da anatomi ya da kültür tarafından mı belirlenir?" ("Women and Madness: The Critical Phallacy", "Kadınlar ve Delilik: Eleştirel Safsata", s. 3). Aynı soru "kadın olarak okumak" için de geçerlidir.

Bir kadından kadın olarak okumasını istemek gerçekte çifte ya da bölünmüş bir istektir. Kadınlık durumunu bir veri sayarak ona seslenir ve aynı zamanda bu durumun yaratılmasını ya da gerçekleştirilmesini zorlar. Kadın olarak okumak, Felman'ın ayırıcı nitelikteki yaklaşımlarının söylemek istediği gibi yalnızca kuramsal bir konum değildir, çünkü temel olarak tanımlanan bir cinsel kimliğe seslenir ve bu kimlikle bağlantılı deneyimleri ayrıcalıklı kılar. En usta kuramcılar bil bu çağrıyı yaparlar, doğrulamaya yaradığı kuramsal konumdan daha temel sayılan bir koşula ya da deneyime yönelirler. Gayatri

Spivak, cinsiyetini bir soruya neden oluşturacak hale getirerek şöyle yazar: "Kadın okur olarak ben daha başka bir soruyu aklımdan çıkaramıyorum ("Finding Feminist Readings", "Feminist Okumalar Bulmak", s. 82). Kadının herhangi bir olumlu ya da ayırıcı kimliği olduğunu yadsıyan ve kadınca nitelikleri, batı düşüncesinin simgesel yapılarını bozan güçler gibi gören en köktenci Fransız kuramcıların bile kadın olarak konuştuklarında kadınlık gerçeğin dayandıklarında, kuramsal bir konum geliştirirken durakladıkları anlar vardır. Feminist eleştirmenler Virginia Wolf'un şu sözlerini alıntılamaktan hoşlanırlar: "Kadınların mirası kendilerine verilen "bakış açısındaki ayrılıktır, ölçütlerdeki ayrılıktır". O zaman akla gelen soru şudur: Nerededir? Hiçbir zaman öyle olduğu gibi verilmez, üretilmesi gerekir. Ayrım ayrı tutulmakla oluşturulur. Kadınların deneyimlerinin ve kadın okurun deneyiminin yetkesine yönelik kararlı ve gerekli çağrıya karşın feminist eleştiri Elaine Showalter'ın akıllıca dile getirdiği gibi, gerçekte "kadın okur varsayımının, bir metnin cinsel kurallar bütününün öneminin bilincine varmamızı sağlayarak, o metni kavrayışımızı nasıl değiştirdiği ile ilgilenir ("Towards a Feminist Poetics", "Feminist Bir Şiirselliğe Doğru", s. 25).[7]

Showalter'ın kadın okur varsayımı kavramı, okur güdümlü eleştiride "deneyimin" çifte ya da bölünmüş yapısını belirler. Erkekçe tepkilere dayalı eleştirinin büyük bölümü, okurların gerçekten belirli bir deneyime sahip olduğunu doğrulayarak bu ya-

pıyı gizler. Bu yapının içinde deneyim bir veri sayılmakla birlikte, gerçekleştirilmesi gereken birşey olarak da önerilir. Kadınların her zaman kadın olarak okumamalarından doğan sorunu ele alan feminist eleştirinin büyük bölümünde bu yapı açık biçimde ortaya çıkar; kadınlar, kadınlık durumlarına uyan bir yaşantıya yabancılaştırılmışlardır.[8] Kadın okur varsayımına geçiş sonucunda, feminist eleştirinin okuru el alışının ikinci aşamasına ya da düzeyin geçmiş oluruz. İlk aşamada eleştiri, okumayı doğrulayan ya da temellendiren veri niteliğindeki deneyime seslenir. İkinci aşamada ortaya kadınların bugüne dek kadın olarak okumadıkları sorunu çıkar. Kolodny şöyle yazar: "Okuma da toplumumuzdaki öğrenilmiş birçok başka yorumlayıcı strateji gibi kaçınılmaz olarak cinsel kurallara bağlıdır ve cinsiyet çekimlidir" ("Reply to Commentaries", "Yorumlara Yanıt", s. 588).

Showalter'a göre kadınlardan "insanca denilerek sunulan erkekçe bir yaşantıyla ve bakış açısıyla özdeşleşmeleri beklenir" ("Women and the Literary Curriculum", "Kadınlar ve Yazınsal Program", s. 856). 'Kadın olarak' okuma olasılığını tanımlamayan ya da desteklemeyen tezlerin oluşturduğu özneler-dir kadınlar. İkinci aşamasında, feminist eleştiri, kadın okur önermesi yoluyla yeni bir okuma deneyimi ortaya koymak ve okurları kadın ve erkek okurları, okumalarını dayandırdıkları politik ve yazınsal kanıları sorgulamaya zorlamak görevini üstlenir.

İlk türden feminist eleştiride kadın okurlar ka-

dın kişilikleri ilgilendiren sorunlar ile özdeşleşirler: ikinci durumda, sorun kadınların kadın olarak kendi çıkarlarına karşı erkek kişilikler ile özdeşleşmeye itilmeleridir. Kadın okur ve Amerikan kurmaca yazını üzerine yazdığı kitapta Judith Fetterly, "Amerikan kurmaca yazınının başlıca yapıtlarının, kadın okuru ele geçirmeye yönelik tasarımlar ile dolu olduğunu" söyler. Bu yazının büyük bölümü "bir yandan evrenselliğinde diretirken, öte yandan bu evrenselliği özellikle erkekçe anlamlar ile tanımlar" (*The Resisting Reader, Karşı Koyan Okur*, s. 12). Örneğin, Amerikan yazınının temelini oluşturan yapıtlardan biri, The Legend ofSleepy Hollow'dur (Uyuyan Oyuğun Efsanesi). Leslie Fiedler'a göre Rip Van Winkle kişiliği "Amerikan imgelemine ön ayak olur ve ilk başarılı yerli efsanemizin ne denli şakacı bir tavır ile olsa da hayalperestin şirretten kaçışını takdirle anması uygun düşer" (*Love and Death in the American Novel, Amerikan Romanında Aşk ve Ölüm*, s. 20). Uygun düşer çünkü o zamandan bu yana ayrı Amerikan yaşantısını dile getirip araştıran Amerikan romanının özgün örnekleri, baş kişilerinin kadın kimliğinde somutlaşan kısıtlayıcı, uygarlaştırıcı, baskıcı güçlere karşı savaşını anlatan temel şemadaki değişimleri yansıtmışlardır. Yine Fiedler'a göre romanın tipik baş kişisi, evrensel Amerikan düşünü kimliğinde somutlaştıran kahraman "kaçaktır, rahatı kaçırılıp ormana, denize, ırmağa ya da savaşa gönderilen adamdır. "Uygarlık" tan başka bir deyişle, cinselliğe, evliliğe ve sorumluluğa yol açan, erkek ile kadın

karşılaşmasından kaçınmak için nereye olursa giden kişidir".

Bu gibi konular ile karşı karşıya kalan kadın okur, öbür okurlar gibi, romanın yapısı tarafından kadını düşman durumuna sokan kahraman ile özdeşleşmeye itilir. Bayan Van Winkle'ın kişinin kaçıp kurtulmayı dilediği şeyleri, Rip'in ise bir düşün gerçekleşmesini temsil ettiği *The Legend of Sleepy Hollow*'da Fetterly'nin ileri sürdüğüne göre, "öykü okuru erkekse temelde yalan bir özdeşleşme sayılan eylem, okur kadın olunca bir çelişkiler yumağına dönüşür (*The Resisting Reader, Karşı Koyan Okur*, s.9). "Bu gibi öykülerde kadın okur, açıkça dışlandığı bir deneyime katılım hakkını veren kuruluş üyeliğine oybirliğiyle seçilir, kendisine karşı çıkarak tanımlanan bir kimlik ile özdeşleşmesi istenir, kendisine karşı özdeşleşmesi gerekmektedir" (s. 12).

Burada belirtilmesi gereken nokta, Fetterly'nin yazında kadının hoş olmayan biçimde temsil edilmesine değil, bu öykülerin dramatik yapısının kadınların, kadını özgürlük engeli sayan görüşe katılma durumuna düşürülmelerine karşı çıkmasıdır. *A Farewell to Arms*'daki (*Silahlara Veda*) Catherine çekici bir kişiliktir ama rolü açıktır. Ölümü, bir yandan Frederic Henry'nin Catherine'in kendisine kabul ettireceği yüklerden kurtulmasını sağlarken öte yandan cennetten çıkma bir aşka ve kendini "kozmik düşmanlığın kurbanı" sayan görüşe yaptığı yatırımı güçlendirir (s. 16). Fetterly sözlerini şöyle tamamlar: "Kitabın sonunda döktüğümüz gözyaşları Cathe-

rine için değil, Frederic Henry içindir. Tüm gözyaşlarımız kesinlikle erkekler içindir, çünkü *A Farewell to Arms*'ın dünyasında geçerli olan erkek yaşamıdır. Ve bu klasik aşk öyküsünü okuyan ve kadın ideali imgesini anlayan kadınlara verilen mesaj açık ve yalındır. Tek iyi kadın ölü olandır ve bu durumda bile sorulacak sorular vardır" (s. 71). Söylenmek istenen şey ister bu denli yalın olsun, ister olmasın, okurun, kitabın sonunda uyandırılmak istenen acıma duygusunu paylaşabilmek için Frederic Henry'nin bakış açısını benimsemesi gereklidir. Erkekçe metinler tarafından baştan çıkarılıp aldatılan okurun kötü durumunu ele alırken Fetterly okumayı değiştirme girişiminde bulunur; "Feminist eleştiri, amacı yalnızca dünyayı yorumlamak değil, onu okuyanların bilincini ve okudukları ile bağlantılarını değiştirmek olan politik bir eylemdir" (s. 8). Feminist eleştirmenin ilk eylemi "onaylanan bir okur olmak yerine, karşı koyan bir okur olmaktır ve onaylamaya karşı direnerek içimize yerleştirilmiş erkek zihniyetini çıkarıp atma işlemini başlatmaktır" (s. 22).

Bu etkinlik daha geniş bir mücadelenin parçasıdır. Fetterly'nin kadın okurun kötü durumuna ilişkin tanımı, Dorothy Dinnerstein'ın insanın beslenmesi ve yetiştirilmesi için yapılan düzenlemelerin kadınlar üzerinde olduğu kadar erkekler üzerinde yarattığı etkilere ilişkin incelemesi yoluyla güçlü biçimde doğrulanır. "Bizi insanlık durumu ile tamıştıran ve başlangıçta o durumun her türlü sakıncasından sorumlu görünen kadın her birimiz açısından ke-

sinlikle kusurlu bulunabilir bir sorumluluğun akıl ötesi yükünü sonsuza dek taşır (*The Mermaid and the Minotaur*, *Denizkızı ve Canavar*, s. 234). Her iki cinsiyetten bebekler genellikle başlangıçta tümüyle bağımlı oldukları anne tarafından beslenirler". Çoğunlukla denetlenemeyen bir dış iyilik kaynağına başlangıçtaki bağımlılık deneyimi kadın üzerinde odaklamr ve düş kırıklığı ile acı karşısındaki incinebilirliğin ilk deneyimi de kadına bağlamr" (s. 28). Sonuç, bu bağımlılığa duyulan güçlü nefret ile ayrı ve bağımsız olarak algılanan erkek kişilikleriyle özdeşleşme konusunda telafi edici bir eğilimdir. "Anne, kızçocuğa bile ilk karşılaşmada 'ben'olarak algılanan baba kadar tümüyle 'ben'gibi görünmez" (s. 107). Annenin bu biçimde algılanışı, kendi de dahil olmak üzere tüm kadınları algılayışını etkiler ve 'ben'liğini korumak için kadınları değil de erkekleri gerçek insan kardeşleri saymaya ve okur olarak kadınlardan ve kadınların egemenliğinden kaçıp kurtulmayı içeren konular ile ilgilenmeye özendirir (s. 107). Dinnerstein şu uyarıda bulunur; "Feministler kendilerini tehlikeye atma pahasına kadınların erkeklere özgü kadın karşıtı duyguları çoğunlukla hafifletilmiş biçimde ama yine de derinden paylaştıklarım görmezlikten gelirler ya da yadsırlar. Bu gerçek, kısmen, başka yazarların yeterli derecede açıkladığı nedenlerden kaynaklanır, egemen cinsiyetin yararına karşı karşıya getirilen, kendini küçük düşürücü, basmakalıp tiplemeler hepimizin içine işlemiştir. Ama bu gerçek, büyük ölçüde etkilerinden kur-

tulunması çok daha zor başka bir nedenden kaynaklanır. Bizim annelerimiz de erkeklerinkiler gibi birer kadındı" (s. 90): Besleyip büyütme düzenlemelerinde yapılacak bir değişiklik olmadan, kadınlara duyulan korku ve nefret yok olmayacaktır ama kadınların ne istediklerinin anlaşılması ile bir ölçüde ilerleme kaydedilebilir. "Kadınların isteği, insanlık durumu karşısında insanların duyduğu nefret adına hem kendilerinin hem de erkeklerin ve çocukların günah keçisi yerine geçmekten kurtulmaktadır. Bunu öylesine acıyla ve derinden isterler ki ve yakın zaman öncesine kadar bu öylesine umutsuzca istenen birşeydi ki, bunu henüz açıkça dile getirememişlerdir" (s. 234).

Bu bölüm, feminist eleştirinin ikinci aşamasında işlerliği olan yapıyı tanımlar ve bir yönüyle bu yapının gücünü ve gerekirliğini gösterir. Bu ikna edici yazı, kadınların temel arzusuna, temel yaşantısına, ne istediklerine, ne duyduklarına seslenir ama söz konusu yaşantının, Dinerstein'ın anlattığı kendine zarar verici yaşantıların yerine geçmesi önerilir. Seslenilen yaşantı, kesin delil ya da dayanak noktası olarak hiçbir yerde görülmez ama bu çağrı gösterişten ibaret değildir. Böylesine bir olasılıktan başka neye daha temel bir çağrıda bulunulabilir? Bu önerme, kadınların insanlık durumunun sorunları adına günah keçisi yerine geçmeleri konusunda işbirliğine sürüklenmemeleri için koşulların değiştirilmesi girişimine yetki tanır.

Bu mücadelenin en etkileyici yapıtları hiç kuşku-

suz, Dinnerstein'ınki gibi kadın okurların kendilerine yabancılaşmalarından, Mailer cinsiyetçiliğinin kendine özgü yapısına uzanan olgular dizisini anlaşılır kılacak biçimde, içinde bulunduğumuz kötü durumu inceleyen kitaplardır. Yazın eleştirisinde erkekçe yanlış okumaları tanımlayıp saptayabilecek okumalar üretmek güçlü bir stratejidir. Kadın olarak okumanın anlamını kesin ve bağımsız biçimde tanımlayabilmek güç olmasına karşın, tümüyle ayrımları yansıtan bir tanım rahatlıkla ileri sürülebilir. Kadın olarak okumak erkek olarak okumaktan kaçınmaktır. Erkekçe okumaların çarpıtmalarını ve belirli savunmalarını tanımlamak ve çareler oluşturmaktır.

Bu açıklamaların ışığında feminist eleştiri, Mary Ellman'ın zekice yazılmış, geniş bilgiye sahip *Thinking about Women* (*Kadınlar Üzerine Düşünürken*) adlı kitabında "fallik eleştiri" dediği şeyin (erkeksi eleştirinin) eleştirisidir. Örneğin, Fetterly'nin kitabının en etkileyici ve hayranlık uyandırıcı bölümü *The Bostonians*'ı (*Bostonlular*) tartıştığı bölümdür. Yazar burada erkek eleştirmenlerin biraraya gelerek Verena'yı feminist arkadaşı Olive Chancellor'ın elinden alma kararlılığı konusunda Basil Ransom'un tarafını tutma eğilimini belgeler. Kadınların ilişkisini sapkın ve doğadışı olarak ele alan eleştirmenler, Ransom'un kadın dayanışmasının erkek egemenliğini ve erkeksi kişiliği tehdit etmesinden duyduğu korku ile özdeşleşirler. "Tüm bu kuşak kadınlaştırılmıştır, erkeksi tını dünyadan yok olmakta-

dır. Erkeksi kişilik... benim saklamak istediğim ya da şöyle denebilirse, geri almak istediğim de budur ve şunu da söylemem gerekir ki, ben bu girişimde bulunurken siz hanımlara ne olacağı beni en ufak biçimde ilgilendirmez".

Verena'yı Olive'in elinden kurtarmak, eleştirmenlerin coşkuyla ele aldığı tasarının bir parçasıdır. Kimileri, James'in titizlikle betimlediği Ransom'ın kusurlarını kabul edenler (öbürleri bu karmaşıklığı James açısından sanatsal bir yanlış olarak görürler) ama hepsi, Ransom Verena'yı kaçırdığı zaman, bunun tüm kalpleriyle diledikleri bir sonuç olduğu konusunda aynı görüştedir. Anlatıcı, kitabın son cümlesinde bize bu sonucun Verena'nın daha çok gözyaşı dökmesine neden olacağını söyler. "Harika olmaktan çok uzak bir birlikteliğe başlarken, yazgısında dökeceği gözyaşlarının son olmadıklarından korkulur. "Ama eleştirmenler genelde bu durumu içlerinden birinin gözlemlediği gibi "normal bir ilişki kurabilmenin ufak bir bedeli" sayarlar. Normallik olarak gördükleri şeye yönelik tehdit karşısında erkek eleştirmenler Ransom'un giriştiği kıyasıya mücadeleye kapılırlar ve James'in en çok ilgi duyduğu kişilik Olive'ı ve yine James'in eleştirdiği feminist hareketleri kötülemek için neden bulmakta birbiriyle yarışırlar. Sonuç erkekler korosudur. "Bostonluların eleştirisi aman vermez aynılığı, romanın dışındaki değerlere bağımlılığı ve metnin sağladığı desteği zarifçe hiçe sayması açısından dikkat çekicidir" (*The Resisting Reader, Direnen Okur*, s. 113).

Kadın okur varsayımı bu durumu düzeltme çabasıdır. Ayrı çıkış noktası sağlayarak erkek eleştirmenlerin bir kişilikle özdeşleşmelerine dikkat çeker ve erkek gözüyle okumanın çözümlemesine yardımcı olur. Ama herşeyin ötesinde feminist okuma özel bir iddianın davası ve metni önceden belirlenmiş bir kalıba sokma girişimi olarak görülürken erkek eleştirmenin bakış açısını cinsel yönden tarafsız sayan olağan durumu ters yüz eder. Erkek gözüyle okumaları, ihmal ettikleri metnin ögeleriyle karşı karşıya bırakarak ve bir bütün olarak roman üzerine yapılan mantıklı yorumlardan çok Ransom'un konumunun bir devamı olduklarını göstererek, feminist eleştiri kendini fallik eleştirinin çoğunlukla işgal etmeye çabaladığı konuma yerleştirir. Fallik eleştirinin eleştirisi ne denli inandırıcı olursa, feminist eleştiri de erkek eleştirmenlerin sınırlı ve konuya yakından ilgi duyan yorumlarını çözümleyip yerin oturtarak geniş ve kapsamlı bir görüş geliştirmekte o denli başarılı olur. Gerçekten bu düzeyde, feminist eleştiri cinsel baskının eleştirel sonuçlarına duyarlı tüm eleştirilere verilmesi gereken addır. Artık politikada da birçok köktenci bireysel özgürlük ve toplumsal adalet sorunlarına "kadın araştırmaları" adı verilmektedir.

Fallik eleştiriyi aşmanın başka bir yolu erkek eleştirmenlerce ve aynı yolun yolcusu Ann Douglas tarafından etkileyici kitabı *The Feminization of American Culture*'da (*Amerikan Kültürünün Kadınlaştırılması*) yazın tarihinin çöplük yığınına gönderilen *Uncle Tom's Cabin* (*Tom Amcanın Kulübesi*) üzeri-

ne Jane Tomkins'ın öne sürdüğü tartışmadan geçer. "Bu ülkede 1820 ile 1870 arasında kadınlar tarafından yazılmış çok sayıda yazınsal yapıt karşısında Douglas, erkek egemenliğindeki yazın geleneğinin yansıttığı küçük görme tavrını takınır. Kadınlaştırma suçlamasının her bir sayfasının gerisinde kulağa gelen soru şudur; neden bir kadın biraz daha erkek gibi olamaz? ("Sentimental Power", "Duygusal Güç", s. 81). Kimi açılardan yüzyılın en önemli kitabı olmakla birlikte, *Uncle Tom's Cabin* kadınlar tarafından, kadınlar üzerine ve kadınlar için yazılan bir tür duygusal roman türüne sokulur ve bu yüzden çöplük olarak görülür ya da en azından ciddi eleştirel dikkate değer görülmez. Bu kitap ciddiye alındığında Tompkins, Sacvan Bercovitch tarafından "The American Jeremiad" ("Amerikan Yakınışı") olarak tanımlanan, önemli bir Amerikan türünün özelliklerini örnek biçimde sergilediğinin keşfedileceğini ileri sürüyor. Amerikan Yakınışı "bir tür halka öğüt verme biçimidir...toplumsal eleştiriyi tinsel yenilenmeye, toplumsal kimliği bireysel kimliğe, değişen "zamanın modaları"nı geleneksel metaforlara, temalara ve simgelere, özellikle de tipolojik kurmaca yazınınkilere bağlamak amacını güder (s. 93). Tompkins'in belirttiğine göre Bercovith'in kitabı "akademik eleştirinin, duygusal romanın haklarını nasıl tümüyle elinden aldığını gösteren çarpıcı bir örnek oluşturur, çünkü duygusal roman erkeğin kusursuzluk kuramına uysa bile Bercovitch bunu görmez. Onun gözünde böyle bir yapıt varolamaz. Berco-

vitch'in araştırması, Büyük Uyamş'tan bu yana ortaya konan en belirgin ve zorlayıcı yakınış örneğini görmezlikten gelse de yazarın anlatımı gerçekte Stowe'un romanını başarılı kılan öğelerin bileşimini kusursuz biçimde dile getirir" (s. 93). "İncil'i zenci bir kölenin öyküsü çerçevesinde yeniden anlatan *Uncle Tom's Cabin*, Hıristiyan kültürünün temel mitini –çarmıha gerilmenin öyküsünü– Amerikan ulusunun en büyük politik çelişkisi olan kölelik ile en değerli sayılan toplumsal inançlarından anneliğin ve ailenin kutsallığı bağlamında yeniden dile getirir" (s. 89).

Bu noktada kadın okur varsayımı, ciddi çözümlemelerin önüne geçen erkeklere özgü yadsımaların belirlenmesine yardımcı olur ama bir kez çözümlemeye girişilince şu sav ileri sürülebilir:

"On dokuzuncu yüzyılın popüler yerli romanları, kültürü, kadının bakış açısından yeniden düzenleme çabasını temsil ederler. Bu yapıtlar bütününün entelektüel karmaşıklığı, hırsı ve becerikliliği dikkate değerdir. Kimi durumlarda, Amerikan toplumunun Hawthorne ve Melville gibi daha tanınmış eleştirmenlerce ortaya konan eleştirilerinden çok daha yıkıcı bir eleştiri sunar. Ellerinin altındaki ideolojik malzemeleri kullanan, duygusal roman yazarları, kadını kültürde temel güç ve yetke konumuna yerleştiren miti yarattılar ve bu çabalar arasında en göz kamaştırıcı örnek *Uncle Tom's Cabin*'dir" (s. 81–82).

"Okurlarının çoğunun duygularını değiştirmek ünlü, kölelik konusundaki yıkıcı saldırının yanısıra

bu roman aynı duygu değişimi yoluyla yeni bir toplumsal düzen getirmeye çalışır. 'The Quaker Settlement' ('Quaker Yerleşim Bölgesi') adlı bölümde tasarlanan yeni toplumda insan ürünü kurumlar konu dışı kalır ve Hıristiyan kadının rehberliğindeki aile yuvası, dünyanın gerçek düzeninden kaçışı sağlayan yer değil, anlamlı etkinliklerin merkezi yerine geçer" (s. 95). "Erkeğin, insani kürenin merkezinden çevresine taşınması, din, annelik, yuva ve aile gibi geleneksel değerlerin derinlerine kök salmış bin yıllık barış ve esenlik dönemi düşünün en köktenci unsurudur. (Bu bölümün ayrıntılarında) Stowe, erkeğin insanlık tarihindeki yerini yeniden belirler. Zenciler, çocuklar, anneler ve anneanneler dünyanın asıl işlerini görürken, erkekler bir köşede hallerinden memnun, kendilerini yetiştirmeye özen gösterirler" (s. 98).

Bu türden bir çözümlemede feminist eleştiri, kadın okurun deneyimine ilk düzeyde olduğu gibi dayanamaz ama egemen erkek görüşünün yerini değiştirmek ve yanlışlarını ortaya sermek için kaldıraç yerine geçer. Peggy Kamuf'un önerdiğine göre, "feminist" sözcüğünden uydurmacalarını gizlemeye yarayan gerçeğin fallus–merkezciliğin işaret eden metinleri okumanın bir yolu anlaşılır ("Writing Like a Woman", "Kadınca Yazmak", s. 286). Bu düzeyde yapılması gereken, erkek gözüyle okumaya koşut bir kadın gözüyle okuma gerçekleştirmek değil ama daha çok tartışma ve metinsel delilleri açıklama çabası yoluyla kapsamlı bir bakış açısı ile zorlayıcı bir okuma

sağlamaktır. Bu türden bir feminist eleştiride varılan sonuçlar kişinin ancak kadınlara özgü deneyimlerden geçmesiyle katılabilmesi, anlayabilmesi ve paylaşılabilmesi anlamında kadınlara özgü değildir, tam tersine, bu okumalar, erkeklere özgü eleştirel yorumların kısıtlamalarını, erkek eleştirmenlerce kabul edilmeyi öne sürdükleri biçimde sergilerler ve bir hedefe yönelik tüm eleştiri etkinlikleri gibi genelde inandırıcı bir anlayışa erkek şovenizminin eleştirisi olduğu için feminist olan anlayışa ulaşmaya çabalarlar.

Feminist eleştirinin bu ikinci aşamasında (erkeklere özgü okumaların kısıtlamalarının dışında kalan) kadın okurun potansiyel deneyimine seslenir ve sonra da kadının kadın olarak, başka bir deyişle "erkek olarak" değil, okuyabilmesini sağlayan soruları ve bakış açılarını geliştirerek böyle deneyime olanak sağlayan girişimi gerektirir. Erkekler, erkek/kadın karşıtlığını akılcı/duygusal, ciddi/yüzeysel ya da derin düşünen/anında hareket den karşıtlıkları ile aynı doğrultuya yerleştirmişlerdir ve ikinci aşamadaki feminist eleştiri, metinleri saptırıp, görmezlikten gelen erkeklere özgü okumalardan daha akılcı, daha ciddi olduğunu ve daha derin düşünebildiğini kanıtlamaya çalışır. Ama üçüncü bir aşama vardır ki, bu noktada erkeğin akılcılıkla bağlantısına karşı çıkmak yerine, feminist kuram, akılcılık kavramlarımızın erkeğin çıkarlarına nasıl bağlı olduğunu ve bu çıkarlar ile nasıl suç ortaklığı içinde bulunduğunu araştırır. Bu türden çözümlemelerin en çarpıcı ör-

neklerinden biri Luce Irigaray'ın *Speculum, de l'autre femme* (*Göreç, Öteki Kadının*) adlı yapıtında görülür. Bu yapıtta Platon'un mağara benzetmesi annenin rahmi ile babanın ilahi kelamı arasında karşıtlık çerçevesinde, felsefi kategorilerin, kadınlığı ikinci sıraya düşürmek ve kadının akılcı ötekiliği'ni ayna ilişkisine indirgemek amacıyla geliştirildiğini gösteren bir çıkış noktası olarak ele alınır. Kadın ya görmezlikten gelinir ya da erkeğin karşıtı gibi görülür. Irigaray'ın karmaşık savını yeniden üretmek yerine, Dorothy Dinnerstein'ın Peggy Kamuf ve öbürlerinin verdiği tek bir çarpıcı örnek ele alınabilir. Ataerkillik ile akılcı, soyut ya da zihinsel olanın ayrıcalığı arasındaki bağlantı.

Moses and Monotheism'de (*Musa ve Tektanrıcılık*) Freud, "aynı özelliğe sahip üç süreç arasında ilişki kurar. Musa geleneğinde Tanrı'nın duyular ile algılanabilir görüntüsünü çizme yasağı (böylece "kişinin gözle göremediği bir Tanrı'ya tapma zorunluğu"), konuşmanın gelişmesi ("düşüncelerin, anıların ve çıkarsamaların kapsamına duyu organlarının doğrudan algılamalarının girdiği daha aşağı düzeydeki fiziksel etkinliğe karşıt olarak belirleyici nitelik kazandığı yeni bir zihinsellik aleminin kapısı açıldı") ve son olarak, anaerkil toplum düzeninin yerini ataerkil düzenin alması. Sonuncu süreç, yasal geleneklerde meydana gelen değişimden çok daha fazlasını içerir. "Anneyi bırakıp babaya yönelme, aklın duyum üzerindeki zaferini de gösterir, başka bir deyişle, uygarlığın gelişimine işaret eder çünkü annelik

duyuların kanıtı ile kanıtlanırken, babalık, çıkarsamaya ve önermeye dayalı bir varsayımdır. Duyuların algılamasına karşı düşünce işleminden yana çıkmanın önemli bir adım olduğu anlaşılmıştır" (Cilt 24, s. 113–114). Kitabın çok daha ilerideki sayfalarında Freud, bu süreçlerin ortak özelliğini anlatır:

"Zihinsellikteki gelişme, duyular ile doğrudan algılanan şeylere karşıt, daha yüksek düzeydeki zihinsel işlemlerin başka bir deyişle, anıların, düşüncelerin ve çıkarsamaların yararına karar vermekten oluşur. Örneğin, bu gelişme, babalığın annelikten daha önemli olduğuna karar vermekten oluşur. Oysa babalık, annelik gibi duyuların kanıtına dayanmaz ve bu nedenle çocuk babasının adını taşımalı ve mirasçısı olmalıdır. Yine aynı gelişme, Tanrımızın en yüce ve en büyük olduğunu iddia eder, oysa Tanrı bir esinti ya da ruh gibi görünmezdir" (s. 117–118).

Freud, ataerkil iktidarın kurulmasının, zihinselliğin genel gelişiminin bir örneği olduğunu ve görünmez Tanrı seçiminin ayrım nedenin sonucu sayılabileceğini önerir görünüyor. Ama görünmez, herşeye gücü yeten Tanrının, Patriklerin Tanrısı değil, Tanrı Baba olduğunu düşünürsek tam tersine görünmezin görünürden düşünçe ile çıkarsamanın duyulara dayalı algılamadan üstün tutulmasının ataerkil iktidarın kurulmasının sonucu olup olmadığını da merak edebiliriz.

Anlaşılabilir olanın duyumsanabilir olandan, anlamın biçiminden ve görünmezin görünürden üstün tutulmasının ataerkil ilke ile ataerkil iktidarın ana-

erkillikten üstün tutulması anlamına geldiğini iddia etmek istersek, Freud'un savlarının niteliğinden çıkaracağımız desteği başka yerde arayabiliriz, çünkü Freud bir çok girişimin, cinsel nitelikli bilinçaltı çıkarlar tarafından belirlendiğini gösterir. Dorothy Dinnerstein'ın tartışmaları da babalık bağının elle tutulur gözle görünür olmayışının ve belirsizliğinin dikkate değer sonuçları olduğunu ileri süren görüşü destekleyebilir. Babaların bebekler ile aralarında doğrudan bedensel bağlantı bulunmayışı yüzünden ilişkiyi kanıtlamak için güçlü bir dürtüye sahip olduklarını, soyağacındaki bağları kurmak için çocuğa kendi adlarını verdiklerini, "kadınların ortaya çıkardığı et parçaları ile karşılaştırılınca insanları kendilerinin yarattıklarını simgesel ve tutkulu biçimde doğrulamaya yarayan çeşitli "yetişkinliğe kabul törenleri" yaptıklarını yazar. Erkeklerin mirasçılar yoluyla ölümsüzlüğe ulaşmak için gösterdikleri kaygılı ilgiyi ve himaye ettikleri çocukların gerçekten kendi tohumlarından geldiklerinden emin olmak için kadınların cinsel yaşamını denetleme çabalarını bir düşünün; çocuklar ile aralarındaki bedensel bağın zayıflığı, erkeklere, boğalara ya da aygırlara acı veremeyeceği biçimde acı verir (*The Mermaid and the Minotaur*, s. 80).

Erkeklerin "çocuklar ile aralarındaki memeli hayvanlara özgü bağların yetersiz kalan gevşekliğini kültürel buluşlar ile kanıtlama konusundaki güçlü dürtüleri" onları simgesel nitelikli kültürel buluşlara son derece değer vermeye yöneltir (s. 80–81). Genel-

de mecazi ilişkiler diye adlandırılan ilişkilere birbirine, örneğin baba ile aym adı taşıyan küçük benzeri arasındaki ilişkiye birşeyi belirli bir özelliği ile değerlendirmeye dayalı, aynı sınırlara sahip olma özelliğini gösteren annelik ilişkilerinden daha çok değer verme eğiliminden sözedilebilir.

Gerçekten kişi, ataerkil kültürün edebi eleştirisini tasarlamak istese, birçok olası kaygıyı akla getirebilir. 1. Yazarın rolü babaya özgü sayılabilir ve değer verilen herhangi bir annelik işlevi babalık ile bağdaştırılabilir,[9] 2. Metinsel soylarına özgü herşeyin yararlarına sonuçlanacağı babalık kimliği taşıyan yazarlara fazla yatırımda bulunabilir, 3. Hangi anlamların mantıki hangilerinin mantık dışı olduğu konusunda büyük kaygı duyulabilir (çünkü babalık kimliği taşıyan yazarın, anlamların doğuşundaki rolü yalnızca çıkarsama yoluyla belirlenebilir) ve eleştiri, bir yandan hangi anlamaların yazarın gerçekten kendi soyundan türediğini belirlemeye yarayacak ilkeler geliştirmek için büyük çabalara girişirken öte yandan mantık dışı yorumların çoğalmasını önlemek amacıyla metinler ile ilişkiyi denetleyebilir. Eleştirinin, mecazın birşeyi özelliklerine göre adlandırmaya yeğlenmesi yazarın anlaşılması ve mantıki anlamları mantık dışı anlamlardan ayırt edebilme kaygısı gibi çeşitli yönleri, babalığa özgü niteliklere öncelik tanınmasının bir parçası olarak görülebilir. Fallus-benmerkezcilik ataerkil yetkeyi, anlam birliğini ve kökenlerin kesinliğini biraraya toplar.

Feminist eleştirinin bu üçüncü aşamasındaki gö-

revi, günümüz eleştirisinin işlemleri, varsayımları ve hedeflerinin eril yetkenin korunmasına yönelik olup olmadığını sorgulamak ve seçenekleri araştırmaktır. Sorun, akılcı olanı reddedip akıldışı olandan yana çıkmak, mecazi olanı dışlayacak biçimde özelliklere göre adlandırma ilişkilerinin ya da anlam yüklenen şeyi dışlayacak biçimde, anlam yükleyenin üzerinde yoğunlaşmak değil, eril yetkenin ürünü kavramların daha geniş bir metinsel dizge içinde yer aldığı eleştirel biçimler geliştirmeye çalışmaktır. Feministler, çeşitli stratejiler deneyeceklerdir. Günümüz Fransız yazınında "kadın" geleneksel erkek söyleminin yapılarını, varsayımlarını, kavramlarını altüst eden tüm köktenci güçleri adlandırır.[10] Öte yandan, yeni kadınca bir dil üretme çabalarının, feminist eleştirinin ikinci aşamasındaki stratejileriyle sınırlı olmayan benmerkezci eleştirinin eleştirilerinin, bu noktada daha az etkili olabileceğinden kuşkulanılabilir. Burada feminist okumalar, erkek eleştirmenlerin kabul ettikleri kategorileri ve kavramları kullanarak erkeklere özgü önyargıyı tanımlarlar. İçinde bulunulan üçüncü aşamada bu kavramların ve kuramsal kategorilerin gerçekçilik, akılcılık, kavrama ve açıklama anlayışlarının çoğunun fallus benmerkezci eleştiriye ait olduğu gösteriliyor.

Örneğin, Shoshane Felman'ın, Balzac'ın "Adieu" adlı kısa öyküsünün metni ve öykünün okunuşu üzerine yürüttüğü fikirleri bir düşünün. Bu öyküde bir kadının Napolyon dönemi savaşlarında geçen bir olaydan kaynaklanan deliliği ve eski aşığının onu iyi-

leştirme çabası anlatılır. Feminizmin birinci ve ikinci aşamalarındaki bakış açıları, erkek eleştirmenlerin, Balzac'ın savaşı anlatışındaki "gerçekçilik"i yüceltmek adına deliliği ve kadınları bir yana itmeleri sonucunda, daha önceleri görmezlikten gelinen ya da kesin addedilen yönleri ortaya çıkarır. Felman, eleştirmenlerin metni ele alışları ile erkek kahramanın eski sevgilisi Stéphanie'yi değerlendirişinin ayın olduğunu gösterir. "Saf gerçekçi eleştirmen mantığının, Phillipe'in tüm kuruntularını birbiri ardından nereye kadar yeniden ürettiğini gözlemlemek oldukça çarpıcıdır ("Women and Madness: The Critical Phallacy", "Kadınlar ve Delilik: Eleştiri Safsatası").

Philippe, Stéphanie'yi, kendini tammaşmı ve adını söylemesini sağlayarak iyileştirebileceğini düşünür. Stéphanie'nin aklını başına getirebilmek, onun ötekiliğini yok etmek demektir. Kadının ötekiliği öylesine kabul edilmez birşeydir ki, Philippe eski aşığını iyileştiremediğinde onu da kendini de öldürmek ister. Kadın hem onu hem de kendini "onun Stéphanie"si olarak yeniden tanımalıdır. Aklını yitirmesine neden olan savaş zamanında çektiği acıları, Philippe'in inceden inceye işleyerek gerçekçi biçimde yeniden canlandırması sonucunda aklına kavuşunca ölüp gider. Öyküde canlandırılan dram, erkek eleştirmenlerin öyküyü dikkate değer bir gerçekçilik örneği haline sokma çabalarını yansıtır ve böylelikle "gerçekçilik" ya da gerçekçilik, akıl ve yorumlayıcı konu egemenliği anlayışlarını Philippe'inkinin benzeri bir erkekçe tutkunun örnekleri sayarak sorgu-

lar. "Eleştiri ve de yazım sahnesinde imleyeni kendine mal etmek ve ayrımlı yinelemeleri aza indirgemek amacıyla aynı çaba gösterilir, ayrımları ortadan kaldırmaya yönelik aynı girişimi kimliklerin aynı biçimde denetim altına alınmasını, aynı egemenlik planı ve duyu denetimini de gözlemleyebiliriz. Philippe'in yanılsamalarının yamsıra, gerçekçi eleştirmen de sırasıyla, alegorik cinayet eylemini ve ötekinin ortadan kaldırılmasını böylece yeniden gerçekleştirir. Eleştirmen, kendi usulüne göre kadını da öldürür ve aynı zamanda metin sorununu ve sorun olarak metni de yok eder (s. 10).

Balzac'ın öyküsü, eleştirmenlerin, öykü kahramanının erkeklere özgü manevralarıyla ilgili olarak kullandığı kavramların tanımlanmasına ve böylece bu görüşlerin yerini belirleyecek ve kısıtlamalarını belirtecek feminist bir okumanın gerçekleşebilmesine yardımcı olur. Balzac'ın öyküsünün ayrıntıları ve yapısı, erkek eleştirmenlerin eleştirel bir tanımın sağladığı kadarıyla, metin olarak araştırılması ve kullanılması feministçe bir okuma biçimidir ama bu okuma biçimi eril eleştirinin kategorileri ile anlayışlarının nasıl ötesine geçilebileceği ya da bunların nasıl aşılacağı sorusuna yanıt bulmak yerine bu soruyu ortaya atar. Felman şu sonuca varır; "Balzac'ın metninin kendisinin ileride gerçekleşecek okumalarının ironik biçimde okunmasını sağlayan bu yüzleştirmeden şu soru ortaya çıkar; nasıl okumalıyız?" (s. 10).

Feminist eleştirinin ikinci aşamasında ortaya atılan soru da budur; Nasıl okumalıyız? Ne tür bir okuma deneyimi tasarlayabilir ya da oluşturabiliriz?

"Kadın olarak okumak" nasıl olabilir? Felman'ın eleştirel tarzı, böylece politik seçimlerin tartışıldığı ve kişinin isteklerini belirleyen görüşlerin eleştirel uygulamaya canlılık kazandırdığı ikinci aşamaya geri gider. Bu anlamda, seçim çerçevesi ile eleştirel ve kuramsal kategorilerin yakın ilişkilerini sorgulayan üçüncü aşama, ikincisinden daha köktenci değildir. "deneyim" sorusunu da gözden kaçırmaz.

Bu çeşitli yazılardan genel bir yapı ortaya çıkar. Kadının deneyimini sağlam bir yorum alanı gibi ele alan ilk aşamada ya da tarzda kişi bu deneyimin kadın metnin içinde ilerledikçe okurun bilincinde varolan düşünceler dizisi olmayıp, metin ile canlı ve üretken bir ilişki kurabilen "kadının deneyimi"nin kendinin ve başkalarının deneyiminin okunması ya da yorumlanması olduğunu kolayca keşfediyor. İkinci tarzda sorun, kadın olarak okumanın nasıl sağlanabileceğidir. Bu temel deneyimin gerçekleşme olasılığı bu deneyimi üretme çabasına yol açar. Üçüncü tarzda, deneyime üzeri örtülü biçimde başvurulur ama yine de değişikliğe uğramış bir okuma tarzının ortaya çıkmasına yol açabilen, kadınların marjinallik konumuna ve deneyimine ya da ataerkil ilişkilerden çok anaerkil ilişkilere değinecek biçimde varlığını sürdürür. Okurun deneyimine başvurmak, eril eleştirinin kavramlar ve işlemler dizgesini yerinden etmek ya da bozmak için gereken itici gücü sağlar ama "deneyim" her zaman bu bölünmüş çift kişiliğe sahiptir. Her zaman için zaten oluşmüştur ve yine de hâlâ üretilmeyi bekler. Zorunlu bir başvuru noktasıdır ama tam olarak hiçbir zaman yerinde değildir.

Peggy Kamuf'un kadın olarak yazmak konusunda söylediklerini kadın olarak okumak için söyleneceklerin yerine koyarsak, yukarıda sözü edilen ertelenme durumunu anlamanın canlı bir yolunu sağlamış oluruz:

"Kadın olarak (okuyan) kadın" "özdeş" terimin tekrarı bu özdeşliği ortadan böler, hafif bir yer değiştirme sağlar, tek başına terimin taşıdığı ayrımlı anlamı biraz uzaklaştırır. Tekrarın bir yerde sona ermesi için hiçbir neden yoktur, mantıksal yönden kendini dışa kapayıp özgün kimliği son bir terimde yeniden gücüne kavuşana dek sonsuz kez yinelenebilir. Benzer biçimde bu diziyi ancak keyfi başlangıçlar ile daha önceden tekrarlanmış bir terim bulabilir" ("-Writing Like a Woman", "Kadın Gibi Yazmak", s. 298).

Bir kadın için kadın olarak okumak, verilmiş bir kimliği ya da yaşantıyı yinelemek değil, kadın olarak taşıdığı kimliğe başvurarak oluşturduğu rolü oynamaktır. Kadın kimliği de kurulmuş bir yapı olduğuna göre dizi sürüp gidebilir. Kadın olarak okuyan kadın, özdeşliğin bulunmayışı, kadında ya da herhangi bir okuma konusunda ve bu konunun "deneyim" olarak yaşanmasında varolan bir bölünmeyi, bir arayı ortaya çıkarır.

Okuma Öyküleri

Feminist eleştiride, okur ile okurun deneyimi konusunda ortaya çıkan bölünme okur tepkisine dayalı eril eleştirideki okuma anlatımlarının da yapısında vardır. Norman Holland, bir yapıtın anlamının okurun deneyimine dayandığını ve her bir okurun deneyiminin kendine özgü "kimlik teması"nca belirlendiğini ileri sürer. Öte yandan, kendisini ilgilendiren türden bir deneyimi açığa çıkarmak için yaptıklarını şöyle anlatıyor; "Öykülerle ilgili özgür düşünsel bağlantılar" kurabilmek için, tekrar tekrar "kişilikler, olaylar, durumlar ya da deyişler üzerine ne düşünüyorsun?" diye soruyorum" (*5 Readers Reading*, Okur Okuyor, s. 44). Holland, yapıta gösterilen tepki dediği şeyi ele geçirmeyi umuyor ama yaşamayı umduğu deneyim bu taraf tutan soruların ürünü olmasa da büyük ölçüde bu sorularca biçimlendirilir. Okurların sahip olduğu varsayılan deneyim ile Holland'ın sorgulamalarına verdikleri yanıtlar arasında ne gibi bir ilişki vardır? Kendi adlandırdığı "öznel eleştiri"nin belli başlı uygulayıcısı olan David Bleich, Holland'ın yapıtın anlamını her bir okurun kendine özgü deneyiminin belirlediğini ileri süren görüşünü paylaşıyor ama öğrencilerini, kendi "tepki anlatımı"nı üretmek üzere yetiştirdiğini, neleri buna dahil edip neleri dışarıda bırakmalarını öğrettiğini anlatıyor.

"Bu tepki anlatımı okuma deneyiminin algılanışını ve bu deneyimin, aralarında duygularınya da etkilenmelerin ve canlı anılar ile düşüncelerin ya da özgür düşünce bağlantılarının bulunduğu doğal ve kendiliğinden ortaya çıkan sonuçlarını saptamayı amaçlar. Başka akıl yürütme biçimlerinin "doğal" oldukları ve "kendiliğinden ortaya çıktıkları" düşünülse de bu bağlamda öyle olamazlar. Yanıtın alınması, incelikli çözümsel alışkanlıkların, özellikle yazın yapıtının otomatik olarak nesnelleştirilmesi alışkanlığının kırılmasını gerektirir. Normal olarak, nesnelleştirme eylemi, yanıtın bilincine varılmasını engeller" ("Subjective Criticism", "Öznel Eleştiri", s. 147).

Doğal tepkiye sesleniş, öğrencilerin deneyimlerinin bir parçasını oluşturan "otomatik nesnelleştirme" gibi elde edilebilir yanıtların kimi yönlerini safdışı bırakmaya eşlik eder. Deneyim kavramı, öğrencilerin o ana dek yaşadıklarıyla, öğretmenlerin ulaşılır kılmayı ümit ettiği olanak arasında bölünür.

Suprised by Sin'de (*Günaha Şaşırmak*) ve *Self-Consuming Artifacts*'de (*Kendi Kendini Tüketen Yapıtlar*) Stanley Fish, okurların okurken gerçekten nasıl bir deneyim yaşadıklarını bildirdiğini iddia etti ve eleştirmenlerin ayrı sonuçlara vardıklarını, çünkü yanlış kuramların (ya da Bleich'ın dediği gibi "akıl yürütmelerinin") onları yapıt ile ilgili gerçek deneyimlerini unutmaya, saptırmaya ya da yanlış biçimde oluşturmaya yönelttiğini ileri sürdü. Birçok kimse bu iddianın doğruluğundan kuşku duyarak, Fish'in kendi deneyimini bildirdiğini önerdi ve Fish

şu noktayı kabul etti: "Okurların her zaman yaptıklarını ortaya çıkarmayıp, okudukları zaman benim yaptığımı yapmaları için onları belirli bir topluluğa özgü bir dizi varsayım konusunda ikna etmeye çalışıyorum" (*Is There a Text in This Class?*, *Bu Sınıfta Bir Metin Var Mı?*, s. 15). Ama durum bu denli basit değildir. Fish'in sözde okuma deneyiminin anlattığı öykülerden daha karmaşık olduğundan kuşkulanmak için geçerli nedenler vardır. Herşeyden önce, Fish'in okuru, hiçbir zaman deneyiminden birşey öğrenemez. Zaman zaman bu okur, bir cümlenin ikinci yarısının, ilk yarısının doğruladığı şeyi yok ettiğini görerek rahatsız olur. Zaman zaman okuduğu, kendi kendini tüketen yapıtının kendini tükettiğini görerek şaşkınlığa düşer. Fish'in okurunu ayrı kılan yön, tekrar tekrar bu tuzaklara düşme eğilimidir. Bir şiir dizesini, bir düşünce ortaya koyacak biçimde yorumlayabildiği her sefer okur, ondan sonraki dizenin anlam değişikliğine yol açtığını görüyor. Herhangi bir gerçek okurun, özellikle bilgilenmeye çalışan birinin, zamansız tahminlerin sıkça doğru çıkmadığının ayırdına varması ve okurken bu olasılığı gözönünde bulundurması beklenir. Stanley Fish, bu olasılığın ayırdına varmakla kalmaz ama bunun üzerine kitaplar da yazar. Fish okurken bu gibi durumlara karşı dikkatlidir ve bu gibi durumlar ortaya çıkınca hatasız olmak yerine hoşnut kalır. Sonuç kaçınılmaz görünüyor. Fish, Stanley Fish'in okumasını değil, kendisini Fishçi bir okur gibi okurken düşleyen Stanley Fish'den sözeder. Ya da belki de şöyle demeliyiz;

Fishçi okur, kararlılıkla kendini bir role adayan bir okur olduğuna göre okuma deneyimi üzerine anlattıkları Fishçi bir okur gibi okuyan Fishçi okur gibi okuyan Fish'den sözeder.

Fish, kendi deneyimini yansıtmaya çalışsaydı başka bir yol tutturur muydu? Kendi anlatımındaki ilk sorun aktardığı deneyimleriyle, aklından geçirdiği deneyim arasındaki ayırımdır. İkincisi ise, "kendi deneyimi"nin nasıl birşey olabileceği sorunudur. Lycidas'ın şu dizelerini okurken Fish nasıl bir deneyim yaşar?

> He must not float upon his wat'ry bier
> Unwept...
>
> (Sudan tabutunun üzerinde yüzmemeli
> Ölümüne ağlanmayan...)

Fish şöyle der: "Ben yorumlayıcı ilkelerimin izin verdikleri ya da beni yönelttikleri şeyleri gördüm" (*Is There a Text in This Class?*, s. 163). İlkeleri, Fish'i okurları zamansız sonuçlara varmaya cesaretlendirici, cümleleri ortadan bölen satır sonlarını görmeye ve bu türden sonları görmeyi beklemeye yöneltir. Fish, "He must not float upon his wat'ry bier" gibi sözcük dizilerinin tamamlanmamış olabileceğini bekler ve bu örnekte "unwept" Fish'in şiirsel yapı görüşünü doğrular. Ama yine de deneyimi, bu beklentiden dolayı okurun deneyimi diye anlattığı şeyin düşsel bir deneyimiyle ilgilidir. İlk satırı, "söz vermenin

sınırında verilmiş bir karar" olarak alma deneyimi, "bir eylem çağrısı, belki de bir kurtarma görevini yerine getirebilme tasarısı"nı ummak ve sonra o beklenti ile umudun boşa çıkması. "Okuduklarından anlam çıkaran okur, sonradan okuduklarına anlam veremez" (s. 164–165). Lycidas'ın satırlarını okurken Fish'in yaşadığı deneyim öyle birşey varsa eğer büyük olasılıkla bölünmüş bir deneyimdir. Çıkarılan anlamlara anlam vermemeyi beklemeye ama yine de sanki bir daha anlam verememezlik edemeyecek biçimde güvenle anlam çıkarmaya dayalı bir deneyim. Barthes'ın karşıt–kahramanı (anti-hero) gibi Fish, utanmadan çelişki içinde yaşar, her zaman kendine uymayan bir rolü oyar, Fishçi bir okur gibi okuyan Fishçi bir okur gibi okur. Buradaki tekrar tek bir terimin içinde her an oluşan bölünmeyi ya da arayı ortaya çıkarır.

Okumak, okur rolü yapmaktır ve yorumlamak okuma deneyimini öne sürmektir. Bu yeni başlayan yazın öğrencilerinin iyi bildiği ama mezuniyete yaklaştıkları ve yazın öğretmenliği yapmaya başladıkları zaman unuttukları birşeydir. Öğrenci ödevleri "okurun bu noktada" ya da "okurun o zaman anladıkları"na değindikleri zaman, öğretmenler bunu düzmece bir nesnellik sayarlar, "duyuyorum"un ya da "anlıyorum"un kılık değiştirmiş bir biçimi olarak alırlar ve ithamlarını dürüst olmaya ya da bu gibi değinmeleri dışarıda bırakmaya zorlarlar. Ama öğrenciler bu konuyu öğretmenlerinden daha iyi bilirler. Bunun bir dürüstlük sorunu olmadığım bilirler. Yazın yapıt-

larını okumanın ve yorumlamanın tam anlamıyla "bir okurun" neler duyup anladığını hayal etmek olduğunu anlamışlardır.[11] Okumak, okur varsayımından yola çıkarak hareket etmektir ve okumanın içinde her zaman bir açıklık ya da bölünme vardır.

Bu bölünme ile ilgili en bildik açıklamalarımız "inançsızlığın askıya alınması"dır ya da insanlar olarak kişiliklere ve romancının sanatının ürünleri olarak kişiliklere duyulan kendiliğinden doğan ilgimizdir ya da gerçekte sonunu zaten bildiğimiz bir öyküyü takdir edişimizdir. Kadın olarak okuyan kadınların ve Fishçi bir okur olarak okuyan Fish'in görünürde daha sorunlu olduğu anlaşılan yapıları, metnin doğruluğu olarak gösterilebilen ve kavranabilen deneyimlerin yaşanmasını engelleyen aynı türden bölünmenin anlatımlarıdır.

Görünüşe bakılacak olursa bizi, deneyimin temel oluşturduğuna inanmayı sürdürmek ve böylece yukarıda sözü edilen bölünmeleri gözden kaçırmak ya da yerlerinden etmek ilgilendiriyor. Bunları halledebilmenin genel bir yolu, ayrı okurların ya da okur topluluklarının ayrı okuduğunu ileri süren bildik ve akla uygun görüşten yararlanmaktır ve okuma içindeki bölünmeleri, okurlara özgü ayrımlar olarak sunmaktır. Örneğin, kimi feministler kadın okurların ayırıcı özellikler taşıyan deneyimi olduğunu iddia ederken, başkalarının kadınların henüz kadın olarak okumayı öğrenmediklerinden yakındıkları ama bunun kuşku götürür bir iddia olduğu çünkü iki gruptan eleştirmenin iki ayrı gruptan okurdan sözet-

tiği ileri sürülebilir. Böyle bir iddiada bulunmak bir kadın için kadın olarak okumanın ne anlama geldiği gibi, feminist tartışmanın ortaya attığı soruları yanıtın her iki okumada da kuşkulu biçimde rastlantıya bağlı olmak yerine bir grup tarafından bulunup öbürü tarafından bulunmadığını varsayarak görmezlikten gelmek olur.

Stanley Fish'in tüm okurların deneyimini dile getirme iddiasına karşı çıkılınca Fish "yorumlayıcı topluluklar" kavramına başvurdu. Evrensel bir deneyimden sözetmediğini ama aynı zihniyetteki okurların oluşturduğu yorumlayıcı topluluğa katılmaları için başkalarını ikna etmeye çalıştığını kabul etti (*Is There a Text in This Class?*, s. 15). Kimileri bunun son derece güçsüz bir tanımlayıcı hamle olduğunu, birbirleriyle tartışamayan çok sayıda bağımsız topluluk ortaya çıkardığını düşündü. Kimi okurlar örneğin, Fishçi okurlar, bir biçimde, öbürleri ise örneğin, Hirschçi okurlar, başka bir biçimde okurlar ve tanımlayabildiğimiz kadar çok sayıda farklı okuma stratejileri açısından bu böyle sürüp gider. Ama kimileri, bizi tözel topluluklara ayıran bu anlayışı ne denli düş kırıklığına uğratıcı bulsalar da, bu anlayış bir yönüyle oldukça inandırıcıdır. Okuma konusundaki sorunları ve ayrımları ele alıp, yorumlayıcı topluluklar arasındaki ayrımlar olarak yansıtarak her okurun ve her topluluğun uyguladığı işlemlerin ve yaşadığı deneyimlerin birliğini ve kimliğini varsayar.

Ama daha önceden gördüğümüz gibi, kişinin oku-

ma stratejilerinin ve deneyimlerinin birliğinden ve kimliğinden emin olup olmamak konusunda kuşku uyandıracak nedenler vardır. Fish'in okuması bile Fishçi okur ile uyuşmuyorsa çok ciddi sorunlar var demektir ve bu sorunlar okumanın bölünmüş ve heterojen olduğunu, yalnızca bir öykü haline getirildiğinde ve öykü olarak yorumlanıp yapısı oluşturulduğunda yararlı bir başvuru noktası sayılabileceğini ortaya atar.

Hiç kuşkusuz çok ayrı okuma öyküleri vardır. Wolfgang Iser, okurun etkin olarak boşlukları doldurduğunu, metnin belirsiz bıraktığı noktalara gerçeklik kazandırdığını, bir bütünlük oluşturmaya çalıştığını ve metin daha çok bilgi verdikçe yapıda değişiklik yaptığını söyler. Michael Riffaterre'in *Semiotics of Poetry*'si (*Şiirin İmbilimi*) daha dramatik bir öykü anlatır. Bir şiirdeki herşeyi belirli bir durumun temsili olarak okuma girişimi engellenen okurun, önceden olanları kapsayan ikinci bir okuma girişiminde o ana dek karşılaştığı engeller tek bir matrisin en yalın ve sözcüğü sözcüğüne açıklayıcı bir tümcenin ipuçlarına dönüşürler ve şiirdeki herşey bu matrisin dolambaçlı yoldan dile getirilmiş bir dönüşümü gibi görülebilir. Kişi okumayı sürdürdükçe birden "bulmaca çözülür, herşey yerli yerini bulur" (s. 12). Stephen Booth, tutarlık akla getiren fonolojik, sentaktik ve tematik biçimlerle sürekli olarak karşılaşan ve bunların dayandığı noktaları tam olarak kavrayamadan ya da çok katlı biçimleri bir düzene oturtmadan tekrar tekrar kendini anlamanın eşi-

ğinde duyan okurların daha acıklı öyküsün anlatır. Hamlet izleyicilerinin zihni, sürekli ama hafif bir akış içindedir, her zaman yer değiştirir ama hiçbir zaman bildik alanları tümüyle terk etmez ve böylece oyun izleyicilerinin "bir yerlere tutunma"larına izin verirken "içerdiği tüm karşıtlıkları" çözümlemelerine meydan vermez ("On the Value of Hamlet", "Hamlet'in Değeri Üzerine", s. 287, 310). Bunun tam tersine Norman Holland, "kendilerini çoğaltmak"için yapıttan neşeyle yararlanan okurların sözünü eder. "Birey, yazın yapıtını, kendine özgü savunma mekanizmaları modelini sözlü olarak aynıyla yeniden yaratmak için kullandığı ölçüde kabullenebilir". Savunmaları eşleştirdikten sora okur, yapıttan "kendine zevk verecek türden fanteziler" çıkarır ve sonunda fantezisini "estetik, ahlaki, entelektüel ya da toplumsal tutarlılık ve anlam konusunda yaşadığı bir deneyim"e dönüştürerek haklı çıkarır ("Unity Identity Text Self", "Birlik Kimlik Metin Özben", s. 816, 818).

Bu gibi öyküleme yapıları okuma hakkında ne ortaya çıkarır? Okuma hakkındaki öyküler dizisini gözönüne alınca ne gibi sorunlar belirir? Tepki öykülerinin önemli değişkenlerinden biri denetleme konusudur. Holland'a göre, okurlar kendi savunmalarına uyacak yapıtlar oluşturacak biçimde metne egemen olurlar. Başka öyküler de okurun yaratıcı ve üretici rolünü, okur güdümlü eleştirinin en önemli kavrayış gücü sayarak yüceltir ve Fish ile birlikte okurların kendilerinin yarattıkları şiiri okudukları sonucunu

çıkarır (*Is There a Text in This Class?*, s. 169). Ama bu öykülemelerin tuhaf bir yanı, metin ile okurun ne denli kolaylıkla yer değiştirmesidir. Metni yapılandıran okurun öyküsü kolaylıkla belirli tepkileri uyandıran ve okuru etkin biçimde denetleyen metnin öyküsüne dönüşebilir. Bu yer değiştirme, Bleich ile Holland'dan Riffaterre ile Booth'a geçilirken gerçekleşebilir ama tek bir eleştirel makalenin içinde de yer alabilir. Encyclopaedia Universalis'in "Texte, theorie du" girişinde, Barthes şöyle yazar; "İmleyen herkese aittir" ama hemen ardından şöyle sürdürür; "yorulmamacasına çalışan yapıttır, sanatçı ya da tüketici değil" (s. 105). Bir sonraki sayfada ilk konuma geri gider. "Metin kuramı okuma özgürlüğünün tüm sınırlarını kaldırır" (daha önceki bir yapıtın okumasını tümüyle modern bir görüş noktasından yetkili kılar) ama okuma ile yazmanın (üretken) eşdeğerliği üzerinde de ısrarla durur" (s. 1016). Başka bir yerde, Barthes'ın okuru, metnin yaratıcısı olarak onurlandırması, okurun en temel görüşlerinin metin tarafından kesintiye uğratılması konusunda anlatılanların gerisinde kalır. "Doyuma ulaştırıcı metin (texte de jouissance–orgasmic text) okurun tarihsel, kültürel ve psikolojik varsayımlarını, zevklerinin, değer yargılarının, anılarının sürekliliğini sarsar ve dil ile ilişkisini bir dönüm noktasına getirir" (*Le Plaisir du Texte, Metnin Zevki*, s. 25–26/14).

Özgürlük ile sınırlama arasındaki kolay geçişin çarpıcı biçimde doğrulanması Umberto Eco'nun, okurların metni kendi okumalarına göre yazmaları-

nı gerektiren "açık yapıtlar" ile ilgili tartışmalarında ortaya çıkar. "Kapalı yapıtlar"ın sıkı örülü yapıları okurlara hiçbir seçim hakkı vermezken, açık yapıtların henüz gerçekleştirilmemiş yapıları yaratıcılığı davet eder, ama Eco'nun belirttiği gibi, açık yapıtın açıklığı, okura kapalı yapıttan çok daha kaçınılmaz biçimde bir rolü benimsetmeye zorlar. "Açık bir metin, yapısal stratejinin bir öğesi olarak Örnek Okur'unun 'kapalı' tasarımının anahatlarını çizer (*The Role of the Reader*, *Okurun Rolü*, s. 9). Okurdan, düzenleyici bir rol oynaması beklenir: "Metni kendi istediğiniz gibi değil ama yalnızca metin onu nasıl kullanmanızı istiyorsa öyle kullanabilirsiniz" oysa kapalı metinleri çeşitli yollardan kullanabilirsiniz. "Amaçlı bir açıklık stratejisinin ortaya çıkardığı özgür yorumlayıcı seçimler" (s. 40) planlı bir yazarın idareci stratejisinin harekete geçirdiği eylemler olarak görülebilir ya da anlatılabilir.

Fish'in öyküleri de etkin biçimde sorumluluk yüklenen okur ile ürkütücü cümleler tarafından tokatlanan bahtsız okur arasında gidip gelir. Fish, "insanların kişisel bilginin aktığı deneyimsel alanları her an yarattıkları"nı ileri süren kendi görüşüyle, "insanların kendilerinin dışındaki bilginin edilgen ve kayıtsız alıcıları" olduklarını ileri süren karşıt görüşü karşılaştırarak metni, anlam belirten bir yapı gibi ele alan biçimci görüşe karşı çıkar (*Is There a Text in This Class?*, s. 94) ama belirli okuma eylemlerini anlattığı zaman, alışılagelmişin dışında birşey oluşur. Anlamın yaratıcısı olan okur Walter Peter'ın

şu cümlesiyle "Yüz ve bedenimizdeki organların o açık biçimde algılanan hatları, bizim yarattığımız bir imgeden başka birşey değildir" karşı karşıya kalınca bakın neler oluyor.

"Okurun tepkisi açısından 'O' sözcüğü okuru ileri bir hamle yapmaya iten bir beklenti, 'O'nun ne olduğunu bulma beklentisini oluşturuyor... 'açık' sıfatı iki şekilde etkili oluyor, 'O' görüldüğünde okurun bunu kolaylıkla görebileceğini ve tam tersine bunun kolaylıkla görülebileceğini vaat ediyor. 'Algılanan' sözcüğü, 'O'nun görülebilirliğini, henüz görünmeden önce saptayıp, 'hatları' potansiyel bir biçim kazandırırken aynı zamanda ortaya bir soru atıyor. Şu soru, Neyin Hatları? 'yüz ve bedenimizdeki organlar' sözcükleriyle zorunlu olarak yanıtlıyor ve bunun sonucunda hatları tamamlıyor. Okur açıklayıcı (declarative) fiil 'değildir'e ulaştığında... kusursuzca algılanmış nesnelerin ve kendisinin de aralarında bulunduğu, kusursuzca algılayan okurların dünyasında bütünüyle ve güvenlik içinde yer alır. Ama sonra, tümce okura düşmanlık edip, kendi yarattığı dünyayı elinden alır... 'İmge' o belirsizliği çözümler ama bunu tözsellikten yoksun bir yöne çeker ve okur ile (Pater'ın kendi kullandığı sözcük ile ifade edecek olursak) 'dışarıda' kalan şey arasındaki ayrım 'bizim' sözcüğü sayesinde ortadan kalkınca o ana dek gelen bulanık yapı tümüyle yok olur. Anlamı bir an için kavrar bir anda elden kaçırırsınız. Anlamı Pater bahşeder ve yine Pater esirger" (s. 31).

Fish'in kuramının ileri sürdüklerine karşın,

okur, şeytanca bir yazarın stratejisinin kurbanı olur. Gerçekte okur ne kadar çok etkin, yansıtıcı ya da yaratıcı olursa, tümce ya da yazar tarafından o kadar çok yönlendirilir.

Fish daha sonra bu yer değiştirmenin, görünürdeki programının bozulmasına neden olduğunu fark etti. Toplu yazılarının girişinde belirttiği "Literature in the Reader" ("Okurun İçindeki Yazın") bölümündeki görüş, okurdan yana ve metnin kendi kendine yeterliğine karşı geliştirilmiş olsa da (ya da böyle olduğu söylense de) metin giderek daha da güçlenir ve okur özgürleşmek yerine, bulunduğu önemli konumda, kendisini önceden olduğundan daha kısıtlı durumda bulur" (s. 7). Fish daha sonraki yazılarında bunun okuru yönlendiren biçimsel özelliklerinin okurca etkili kılınan yorumlayıcı ilkelerinin ürünleri olduğunu ileri sürerek düzeltilebilecek bir hata olduğunu düşünmekte yanılır. Yönlendirilme öyküsü her zaman kendini yeniden kanıtlayacaktır, çünkü, ilk olarak dramatik karşılaşmalarla, aldanma anlarıyla ve talihin oyunlarıyla dolu çok daha iyi bir öyküdür. İkinci olarak, anlamın ayrıntılarını çok daha kolaylıkla ve kesinlikle ele alır ve üçüncü olarak bu tür öyküleme geçici bir deneyim olarak okumaya değer kazandırır. Herşeyi kendi yaratan okur hiçbirşey öğrenmez ama sürekli olarak beklenmedik şeylerle karşılaşan biri anlık tedirgin edici buluşlar yapabilir. Bu kuram okurun özgürlüğünü, denetimin ve kurucu etkinliğini ne kadar çok vurgularsa o kadar büyük bir olasılıkla dramatik karşılaşmaların ve oku-

mayı bir bulgulama süreci gibi yansıtan şaşırtmacaların öykülerinin ortaya çıkmasına yol açacaktır. Tersini aktarmayı amaçlayan öykülerde, metnin denetiminin yeniden ortaya çıkışı, tutarsız yapıların, bu yapılara hakim olduğunu ya da onları tanımladığım ileri süren kuramlara getirdiği kısıtlamaların güçlü bir örneğini çizer. Öykü okuma kuramları ile öykü okuma betimlemeleri, kendileri de öykünün çeşitli yönleri tarafından yönetilir. Ama okurun egemenliği arasındaki gidiş gelişlerde etken olan başka bir yapısal gereklilik vardır. Okuma konusunda bir inceleme bu seçeneklerden birine karar kılmaya meydan vermez, çünkü bu durum her iki bakış açısından da kuramsallaştırılabilir ve her iki bakış açısından kuramsallaştırılması gereğinin nedenleri vardır. Fıkra örneği, okumamn tuhaf durumun çok güzel açıklar. Fıkra için dinleyici şarttır, çünkü dinleyici gülmediği sürece fıkra fıkra olmaz. Burada okurun tepkisin dayalı eleştirinin açıklayacağı gibi okur, söylenenlerin anlamını ve yapısını belirtmekte kesin bir rol oynar. Samuel Weber, Freud'un Witz kuramını açıklarken şöyle yazar, "Dinleyici olarak üçüncü kişi, fıkramın başarılı olup olmadığına, başka bir deyişle, fıkra olup olmadığına karar verir. Ama üçüncü kişinin bu sonuç belirleyici eylemi, kişi gülme anında neye güldüğünü hiçbir zaman bilmediği için tümüyle her türlü istenç ediminin ötesindedirve bilinç dışıdır, kişi isteyerek gülmez" ("The Divaricator", s. 25-26). Dinleyici kahkahalarını tutamaz, metin onu gülmeye kışkırtır (kişi fıkra beni güldürdü, der) Ama öte

yandan, önceden kestirilemeyen tepki, tepkiyi doğurdu düşünülen metnin doğasında belirlenir. Kısmen okurun kısmen de metnin denetimi elinde tuttuğu hiçbir uzlaştırıcı formül, daha çok, iki keskin bakış açısının yanyana konmasıyla elde edilen bu durumu eksiksiz betimleyemez. Okuma öykülerinde okurların sonuç belirleyici eylemleri ile okurların otomatik tepkileri arasındaki gidiş geliş, düzeltilebilecek bir yanlış değil, bu durumun temel bir yapısal özelliğidir.

Okuma öykülerinin ortaya attığı, yukarıdakiyle çok yakından ilgili ikinci bir soru, metnin "içinde" ne olduğudur. Hiçbir okurun kavrayamayacağı kadar zengin bir bolluk mu vardır? Okurun doldurması gereken kimi boşluklara sahip, belirli bir yapı mı? Okurun anlam ve yapı kazandırdığı bir dizi belirsiz işaret mi? Stanley Fish, bu sorunu halledebilmek için bir dizi konumu benimsemiş. Her konum değişikliği, okurun kurucu etkinliğine, daha öncesinden metinde yeri saptanan bir özellik kazandırır. Başlangıçta Fish, anlamın metinde değil, okurun deneyiminde yattığını savundu. Yukarıda sözü geçen Pater örneğindeki gibi, metin, okurların anlam yüklediği bir dizi biçimsel yapıdan oluşur. Oysa üslupları araştıran Fish, okurun birçok yorumlayıcı varsayımının, biçimsel özelliklerden ve modellerden hangilerinin metnin gerçekleri sayılabileceklerini belirlediğinde karar kıldı. Üçüncü aşamada, biçimsel modellerin, kesinlikle metnin içinde bulunmadığını iddia etti. Daha önce sözü edilen Lycidas'tan alınma dizeleri tartışırken, Fish şunları yazıyor:

"'Dize sonu' kavramını ele alıp, doğal bir gerçek gibi işliyorum, kişi bir gerçek olarak bu kavramın, benim anlattığım okuma deneyiminin sorumlusu olduğunu söyleyebilir. Benim düşündüğüm gerçeklik ise bunun tam tersi: Dize sonları algısal stratejilerden dolayı varoluyor, algısal stratejiler dize sonlarından dolayı varolmuyor. Tarihsel olarak "şiir okumak (ya da dinlemek)" diye bildiğimiz strateji, dizeyi bir birim olarak dikkate alır ama birim olarak dizeyi (ister basılı ister sözlü sürekliliği ile) el altında hazır tutan da bu biçimde dikkate alınmasıdır... Kısacası, farkına varılan şey, iyi ve bozmadan gösteren bir aynanın değil, yorumlayıcı bir stratejinin farkedilir hale getirdiği şeydir" (*Is There a Text in This Class?*, s. 165–66).

Aynı sav, en temel olgular konusunda da yinelenebilir, aynı sesin ve harfin herhangi bir yinelenmesi, fonolojik ve ortografik geleneklerin bir işlevidir ve birarada yaşayan belirli toplulukların yorumlayıcı stratejilerinin sonucu olarak görülebilir. Gerçeği yorumdan ayırt edebilmenin kesin bir yolu yoktur, bu yüzden yorumlayıcı gelenekler öncesinde, hiçbir şeyin kesinlikle metin içinde bulunduğu varsayılamaz.

Fish, ileriye doğru bir adım daha atar: metin ve metnin anlamları gibi okur da, yorumlayıcı bir topluluğun ürünüdür, bu topluluğun elverişli kıldığı zihinsel işlemler tarafından okur haline getirilir. Fish şöyle yazıyor, "Metin yandaşlarıyla (benim de aralarında bulunduğum) okur yandaşları arasındaki tartış-

maya yol açan ikilem bir vuruşla yok olur, çünkü rakip taraftarlar artık bağımsız olarak algılanamaz. Başka bir deyişle, nesnellik iddiaları artık tartışılamaz çünkü yetki veren araç, yorumlayıcı yetkinin merkezi, aynı anda hem ikisidir, hem de hiçbiri" (s. 14). Fish şunu savunuyor, "Özne–nesne bölünmesi dışarıda bırakılınca, birçok şey farklı görünüyor" (s. 336).

Herşeyin, yorumlayıcı stratejilerin ürünü olduğunu öngören bu köktenci bircilik her varlığın geleneksel bir yapı oluşturduğunu gösteren çözümlemenin mantıksal sonucudur. Özne–nesne ayrım Fish'in düşündüğünden çok daha esnektir ve "bir vuruşta" saf dışı bırakılamaz. Kişi yorumlama üzerine konuşmaya girişir girişmez yeniden belirir. Her bir okuma öyküsü için, okurun karşılaşacağı, birşeyler öğrenmesine yarayacak, şaşırtıcı birşey olmalıdır. Yorum her zaman birşeyin yorumudur ve o birşey daha önceki yorumların ürünü gibi görülse de özne–nesne ilişkisinde nesne işlevini yerine getirir.

Fish'in saptamalarında gördüğümüz şey, kuramın birciliği ile öykülemenin iki yanlılığı arasındaki genel çatışma anlarıdır. Okuma kuramları, gerçek ile yorum, metinde okunabilenler ile okurken metne katılanlar ya da metni ile okur arasında sağlam temele dayalı ayrımlar koyabilmenin olanaksızlığını sergiler ve böylece birciliğe yol açar. Herşey öylesine yoğun biçimde yorumdan oluşur ki, Fish, yorumlayıcı eylemler neyin yorumlarıdır? sorusuna yanıt bulamadığım kabul eder (s. 165). Oysa okuma öykü-

leri bu soruyu yanıtsız bırakmaz. Her zaman ikicilik olmalıdır. Yorumcu ve yorumlanacak şey, özne ve nesne, oyuncu üzerinde oyununu kuracağı ya da onun üzerinde oyun kuran birşey bulunmalıdır.

Bircilik ile ikicilik arasındaki ilişki, özellikle Wolfgang Iser'in yapıtında çarpıcı olarak görülür. Iser'in okuma öyküsü oldukça sağduyuludur, kesin bir tepki gerektiren ve uyandıran belirli metinlerin varlığını korurken, okurların yaratıcı ve katılımcı etkinliğine de hakkım verecek biçimde tasarlanmıştır. Başka bir deyişle, ikiciliğe dayanan bir kuram oluşturmak ister ama eleştirmenleri Iser'in ikiciliğinin desteklenemeyeceğini gösterirler: metin ile okur, gerçek ile yorum ya da belirlenmiş ve belirlenmemiş arasında fark kalmaz ve Iser'in kuramı birciliğe dönüşür. Ne tür bir birciliğe dönüştüğü, kişinin, Iser'in savlarından ve önerme nedenlerinden hangisini ciddiye aldığına dayanır. Samuel Weber, "The Struggle for Control" da ("Denetim Kavgası"), Iser'ın kuramına göre, herşeyin metni metin yapan yazarın yetkisine dayandığını ileri sürer: yazar yapıtın bütünlüğünü sağlar, okurun yaratıcı katılımını gerektirir ve metni yoluyla "okurun üreteceği estetik nesnenin biçimini önceden yapılandırır ve böylece okuma, yazarın amacının gerçekleştirilmesi anlamına gelir (*The Act of Reading*, *Okuma Edimi*, s. 96). Ama kişi, Stanley Fish'in "Why No One's Afraid of Wolfgang Iser"de ("Neden Kimse Wolfgang Iser'den Korkmaz") yaptığı gibi Iser'in kuramının başka türden bir bircilik olduğunu inandırıcı biçim-

de savunabilir: Iser'in okurun tepkisine yol gösterdiğini ve bu tepkiyi belirlediğini iddia ettiği nesnel yapılar, yalnızca belirli bir okuma uygulamasına ait yapılardır. "Boşluklar metne dahil edilmemiştir ama belirli yorumlayıcı stratejilerin sonucu gibi görünürler (ya da görünmezler) ve bu yüzden "metnin verdikleriyle okurun sağladıkları arasında hiçbir fark yoktur, okur herşeyi sağlar, yazınsal metindeki yıldızlar sabit değildir, kendilerini birleştiren çizgiler kadar değişkenlerdir" (s. 7). Iser'in yanlışı, okuma öyküleri için gerekli olan iki yönlülüğü, kuramsal açıdan doğru sayması, gerçek ile yorum ya da metnin katkısı ile okurun katkısı arasındaki değişken ayrımın kuramsal inceleme altında yokolacağını ayırdetmemesidir.[12]

Iser'in kuramının, okurun ya da yazarın herşeyi sağladığı bir birciliğe yol açtığım gösterebilmek, metnin birşey sağlandığını ve okurun da başka birşey sağladığını ya da kimi belirli yapılar ile başka belirsizlik alanları bulunduğunu ileri süren son derece akla yatkın kavramın yanlışlığını ortaya çıkarmakta yardımcı olur. Jean Paul Sartre, *Ou'est-ce que la Litterature?*'de (*Yazın Nedir?*) okurların "aym anda hem yaratıp hem açıkladığını, açıklayarak yarattığını ve yaratarak açıkladığını" tartışırken, en iyi çözümlerden birini getirir (s. 55,30). "Ainsi pour le lecteur" diye yazar Sartre, "tout est a faire et tout est deja fait" ("ve böylece okur için herşey yapılmalıdır ve zaten yapılmıştır", s. 58, 32). Okur için yapıt kısmen yaratılmış değildir ama öte yandan zaten tamamlan-

mıştır ve tüketilemez, kişi yapıtı yapılanları bütünüyle kavrayamadan yeniden yeniden okuyabilir, ve öte yandan okuma süreci olmadan yalnızca kağıt üzerindeki kara işaretler olarak kalır. Uzlaşma formülleri üretme girişimi, okumanın bu temel, bölünmüş niteliğini yakalamayı başaramaz.

Oysa okuma öyküleri okurun tepki verebilmesi için verilen birşeye karşılık birşey alınmasını gerektirir. E.D. Hirsch'in anlam (meaning) ve anlaşılırlık (significance) üzerine ileri sürdüğü görüşler bu konuyla ilintilidir. Hirch'in yazarın vermek istediği anlam ile özdeşleşen "anlam, metnin sözlü anlamının bütününü gösterir, anlaşılırlık ise, başka bir akıl, başka bir dönem, başka bir konu gibi daha geniş bir bağlam ile ilintili olan metinsel anlamı gösterir (*The Aims of Interpretation*, *Yorumun Amaçları*, s. 2–3). Hirsch'e karşı çıkanlar bu ayrımı kabul etmezler ve yorum bağlamı dışında metnin hiçbir anlamı olmadığını savunurlar ama Hirsch, yorum yapmanın (yazar koyduğu için orada olan) metindeki anlam ile anlama kazandırılan önem arasındaki ayrıma dayandığını iddia eder. "Eğer bir yorumcu, metnin anlamının üzerinde düşünmek ya da uygulamaya koymak için bir fırsat olarak orada bulunduğunu kavramasaydı, hakkında düşünecek ya da konuşacak hiçbir şeyi olmazdı. Metnin anlamının orada bulunuşu her an var olan kimliği üzerinde düşünülmeyi sağlar. Böylece anlam yorumun içindeki tutarlık ilkesini oluştururken anlaşırlık değişme ilkesini kapsar" (s. 80). Hirsch'e göre, kendisine karşı çıkanların, onları yan-

lış yorumladığım ve böylece onların yapıtlarının yorumcuların kazandırabilecekleri anlaşırlıktan ayrı, tutarlı bir anlamı olduğunu ısrarla iddia etmeleri, sözü geçen ayrımın gerekliliği tarafından doğrulanır. Ama Hirsch'in ileri sürdüğü görüşler, metinler ve dünyayla ilişkilerimizde bu tür ikiciliğin gereğini gösterir, yoksa metnin anlamı ile yorumcuların ona kazandırdıkları önem arasındaki ayrımın epistemolojik yetkesini ya da anlamın ve anlaşırlığın öneminin nelerden oluştuğunu ilkeli biçimde saptayabilme olanağını değil. Bizler her zaman bu gibi ayrımları yaparız, çünkü öykülerimiz bunu gerektirir ama bunlar değişken ve temelsiz kavramlardır.

Thomas Kuhn'un bilimi bir dizi yorumlayıcı örnek saymasıyla ortaya çıkan sorunları tartışan Richard Rorty, yukarıda sözü geçen görüşü çok güzel ortaya koyar. Doğanın, bilim adamlarınca keşfedilen birtakım özellikleri var mıdır, yoksa atomaltı parçacıkları, ışık dalgaları ve benzerleri bu özelliklerin kavramsal çerçeveleri tarafından mı üretilir? Bilim yapar mı, bulur mu? "Benim önereceğim bakış açısına göre" diye yazar Rorty, "bu iki deyim arasındaki yapma ve bulma imgeleri arasındaki seçimi ortaya çıkaran derin nedenler yoktur... Öte yandan, fizik açısından "zaten ortada olanı betimlemenin daha iyi olacağım" ileri süre klasik görüşe sadık kalmak mantığa daha az aykırıdır. Bunun nedeni derin epistemolojik ya da metafizik düşünceler değildir ama yalnızca (büyük olasılıkla yalancı) doruğunda bulunduğumuz dağa, atalarımızın en sonunda nasıl tırmandığı-

nı anlatan öykülerimizde, bazı şeyleri sürekli tutmak gereğini duymamızdır. Günümüz fizik kuramlarınca anlaşıldığı biçimiyle doğa güçleri ve nesne parçacıkları bu rol için yapılmış uygun seçimlerdir. Fizik "bulma"nın örneğidir, çünkü değişmez bir Ahlak Yasasının ya da şiirsel bir ölçütün oluşturduğu arkaplana karşıt değişen evrenlerin öyküsünü anlatmak (en azından Batı'da) güçtür ama bunun tersi bir öyküyü anlatmak çok kolaydır. Ruhun, doğaya indirgenemez olmakla birlikte en azından doğanın asalağı olduğu konusundaki katı "doğalcı" düşüncemiz, fiziğin tarihsel değişim öykülerimize iyi bir arkaplan oluşturduğu konusundaki anlayışımızdan başka birşey değildir. Yoksa atomların ve uzay boşluğunun dışında herşeyin adet ve gelenekler tarafından oluşturulduğunu (ya da "manevi" ya da "yapma" olduğunu) bizlere söyleyen gerçekliğin doğasını derinden kavramış değiliz. Democritus'un gerçeklik anlayışına göre, en küçük parçacıkların öyküsü, bu parçacıklardan yapılma şeyler arasındaki değişimlerin öykülerine arkaplan oluşturur. Bu tür bir dünya öyküsünün kabulü (sırasıyla Lucretius, Newton ve Boher tarafından ayrıntılı biçimde anlatılmıştır) Batı'yı tanımlayıcı olabilir ama bu epistemolojik ya da metafizik güvenceler elde etmeye yarayan ya da bu güvenceleri gerektiren bir seçim değildir" (*Philosoph and the Mirror of Nature, Felsefe ve Doğanın Aynası*, s. 344–345).

Çok benzer biçimde değişmez ve bulgulanabilir özelliklere sahip belirli bir metin kavramı yorum ve

değişen yorumların öyküleri konusundaki tartışmalara mükemmel bir arkaplan oluşturur. Okur güdümlü eleştirmenler, tepkiyi davet eden ya da tepki uyandıran metinlerden sözetmenin, okurların metni yaratmalarını anlatmaktan daha iyi bir öykü oluşturacağını görmüşlerdir ama bu öykülerin yapısını ortaya çıkaran ayrımlar sorgulanabilir ve bu ayrımlara bağlı öyküler de eleştiri karşısında dayanıksızlardır. Metni okurun oluşturduğunu ileri süren kuramlar, bu değişken ve pragmatik ayrımların katılaşmasını önlemekte ve tersi sözkonusu olduğunda okumanın ayırdedilmeden geçilebilecek yönlerine ışık tutmakta önemli bir rol oynar.

Okuma öykülerinin üçüncü bir önemli yanı, yapıtların sonudur. Okuma serüvenleri genellikle iyi biter. Riffaterre'in öyküleri, şiiri kavrayan ve birleştiren matrisin yeniden ele geçirilişi ile doruk noktasına ulaşır. Iser'inkiler de bulguyla sonuçlanır; "Onyedinci yüzyılın sonunda keşif 'certitudo salutis' ('kurtuluşun kesinliği') açısından güven tazeleyen ve böylece Kalven'in kaderci öğretisinin neden olduğu sıkıntıyı gideren bir işlemdi. "Onsekizinci yüzyılda okurlar, kurtarıldıklarını bulgulamak yerine, "insan doğası"nı bulguladılar. Ondokuzuncu yüzyılda okur, "toplumun kendisini bir rolü benimsemeye zorladığını, kendi amacının bu zorlama karşısında eleştirel bir tavır almak olduğunu bulgulamak zorunda kaldı. "Yirminci yüzyılda, bulgulama, algılama yeteneklerimizin işleyişi ile ilgilenir" ("The Implied Reader", "Kastedilen Okur", s. 13). Öyle görünüyor ki, okuma-

nın sonucu her zaman bilgidir. Okurlar yönlendirilebilirler ve yanlışa sürüklenebilirler ama kitabı bitirdikleri zaman, deneyimleri bilgiye dönüşür. Bu bilgi belki de bildik yorumlama usullerinin zorla kabul ettirmeye çalıştığı kısıtlamaların anlaşılmasıdır, çünkü kitabı bitirmekle sanki okuma deneyiminin dışına çıkmışlardır ve kitaba egemen olmuşlardır. Fish gibi "kesinlikten ve açıklıktan uzaklaştırıcı, başlangıçta çok yalın görünen şeyi karmaşıklaştıran ve çözdüğünden daha çok sorun yaratan bir düzyazı deneyimi"nden sözeden eleştirmenler buna karşın, "Bildungsromane" ("Görgü-Bilgi Arttırma Romanı") yazarlar ("Self-Consuming Artifacts", s. 278). Bu eleştirmenlerin öyküleri, yapı ve anlam üzerine geleneksel varsayımlara güvenli, metinlerin karmaşıklığıyla karşı karşıya kalan, tuzaklara düşen, düş kırıklığına uğrayan ve cesareti kırılan anıa yanılsamalarını yitirmenin sonucunda daha akıllı olan, masum okuru izler.[13] Kişinin, okumayı talihsizlik olarak tanımlayabilmesini sağlayan şey, bir dizi tepkiyi, metni ve metinle ilişkiye giren benliği kavramaya dönüştüren mutlu sonmuş gibi görünür. Metnin okuru yönlendirmesi ancak iyi sonuçlandığında iyi bir öykü ortaya çıkabilir.

Böyle iyimser sonuçlar, okuma öykülerinin sorgulanabilir bir yönüdür. Kimi eleştirmenler, doğal olarak, okumanın ahlak yönünden üretken bir bilinçliliğe yol açtığını ileri süren idealleştirmeden kuşkuya düşmüşlerdir. Harold Bloom, "Okumayı, sanki okuma bir savunma savaşı sanatı değilmişçesine ideal-

leştirmeyi sürdürmekle hiçbir şey kazanılamaz" diye yazar ("Kabbalah and Criticism", "Kabala ve Eleştiri", s. 126). İdealleştirme öykülerinin, okurların olan biteni iyice anlayabilmesini sağlamak için metne boyun eğişlerini anlatmasında, Bloom hiçbir kaçışya da aşkınlık görmez. "Şiirsel dil, güçlü okuru getirmesi gereken yere getirir ve onu yalancı durumuna sokmayı seçer. "Okurun en iyi gerçekleştirebileceği şey metni son derece yanlış okumaktır. Sırasıyla başka okumaları üretecek bir okuma gerçekleştirmektir. Çoğu okuma ne bir anlayışa varmamızı ne de kendimizle ilgili bilgi edinmemizi sağlamadan, körü körüne metne ekler yaparken bunu yapmadığını iddia eden güçsüz yanlış okumalardır. Bloom'un okurun metinle olan gecikmiş ve kuruntulu ilişkisi üzerine anlattıkları, kişinin okuma yoluyla bu deneyime hakim olduğunu ya da okuyan kendi benliklerini kavradıklarını yadsır, oysa güçlü okurlar metne, onu yanlış okuyarak hakim olmaya çabalarlar. Bloom'un çok abartılı anlatımı, eleştirmenlerin iyimser sonuçlara varmalarını sağlayan zayıf temellerin ayırdına varmamıza neden olur.[14] Kuşkusuz "okur"un yaptıklarını anlatmayı bırakıp, daha önceki kimi okurların gerçekleştirdiklerini gözönünde tutarsak ne yaptıklarını anlayamadıklarını, kendi denetlemedikleri varsayımların etkisinde kaldıklarını ve kendilerinin anlatamadıkları ama bizim anlatabildiğimiz biçimde yanlışa sürüklendiklerini düşünmeye itiliyoruz. Daha önceki okurlar ile ilişkilerimiz çoğu okuma öyküsünün övünçlü sonuçlarını değil, Paul de

Man'ın anlattığı gibi körlük ve kavrayış biçimlerini yansıtır.

İdealleştirici sonuçları reddeden okuma öyküleri, bunun yerine okumanın olanaksızlığını vurgularlar. Rousseau'yu tartışırken, Man şöyle yazar;

"*Profession de Foi* (*İnanç Bildirmesi*) gibi bir metne tam anlamıyla "okunamaz" denebilir çünkü birbirini kökten dışlayan, bir dizi iddiaya yol açar. Bu iddialar yalnızca yan tutmaz saptamalar olarak kalmazlar, metin parçasının bir görüşü açık ve kesin olarak belirtmek durumundan eylem durumuna geçmesini gerektiren özendirici yaptırımlardır. Yine aynı iddialar, bir yandan bizi seçmeye zorlarken, öte yandan herhangi bir seçimin temellerini yıkarlar. Ne doğru ne de mantıklı olabilen, adil bir kararın alegorisini anlatırlar. Kleist'm oyunlarındaki gibi yargı, yargıladığı suçu yineler. Eğer *Profession de Foi*'yi okuduktan sonra "tektanrıcılık" inancına dönmeye itilirsek, aklın yargı yerinde aptallıktan suçlu bulunuruz. Ama eğer inancın (her türlü putperestlik ve ideoloji çeşitlerini de içine alan anlamıyla) en geniş kapsamlı kullanımında, aydınlanmış zihin tarafından sonsuza dek aşılabileceğine karar versek, o zaman putların birbirlerini nıahvetmelerine yolaçan savaşın, aydınlanmanın ilk kurbanı olduğunun ayırdına varmamakla daha da aptalca görünür. Buradan anlaşılacağı gibi okumanın olanaksızlığı hafife alınmamalıdır" (*Allegories of Reading*, *Okuma Alegorileri*, s. 245).

Böyle bir okunamamazlık yalnızca temel bir be-

lirsizlikten ya da seçimden değil ama metindeki değerler isteminin hem seçimi zorlayıp hem de seçim yapmayı engellemesinden kaynaklanır. Böyle bir okunamamazlığın en yalın örnekleri, "Hep buyruklarına uyma" ya da "doğal ol" gibi mantığa aykırı görünen, çift yönlü bağlayıcı uyarılardır. Kişi itaat ve itaatsizlik arasında seçim yapmalıdır ama kişi seçemez çünkü itaat itaatsizlik, itaatsizlik is itaat anlamına gelir. *Profession de Foi*'da metnin görünürde değer verdiği tektanrıcılık, doğadan gelen, içsel bir sese teslim olmak diye tanımlamır ve kişinin yapmak zorunda bırakıldığı seçim bu ses ile yargı arasındadır ama böyle bir seçim olasılığı, metindeki kavramlar sistemi nedeniyle zayıflar çünkü bir yandan içsel sese teslim olmak bir yargı eylemi gibi tanımlamırken, öte yandan Rousseau'nun yargıyı anlatışı, yargıyı hem yanlış hem de bilgi kaynağı olan bir karşılaştırma ve başka birşeyin yerine kullanma işlemi olarak tanımlar. Dayandığı ve okuru seçmeye zorladığı karşıtlıkları yokederken, metin okuru zaferle sonuçlanamayacak ama yalnızca zaten uygunsuz görülen bir sonuca, haksız bir seçime ya da seçememeye varabilecek olanaksız bir durumun içine sokar.

Okuma, bir metnin gönderici (referential) ve retorik üslubunu belirleyerek örneğin, mecazi anlamım harfi harfine gerçek anlamına çevirerek ve tutarlı bir sonuç arayışı içinde engelleri ortadan kaldırarak yazılanları anlayabilme çabasıdır ama metinlerin yapısı özellikle gerçek anlam ile mecazi anlam ya da gönderici öğeler ile gönderici olmayan öğeler arasın-

da güvenilir bir ayrım ortaya çıkarmayan pragmatik bağlamların yer aldığı yazınsal yapıtlarda bu anlama işleminin yolunu kapsayabilir. "Okuma olasılığından" diye yazar de Man, "hiçbir zaman emin olunamaz" (*Blindness and Insight*, *Körlük ve Anlayış*, s. 107). Retorik "herhangi bir okumanın ya da anlamanın önünde aşılmaz bir engel oluşturur" (*Allegories of Reading*, s.131). Okur, mutlu sona ulaşmayan ama yalnızca metinde canlandırılan rolleri oynama olasılığının bulunduğu, olanaksız durumlara sokulabilir.

İlerdeki üçüncü bölümde tartışılan bu olasılık, metinlerin yapısızlandırma tarafından incelenen bir yönüdür ama temelde metne bu gibi bir güç sağlamayı istemeyen okuma kuramlarının ortaya koyduğu bir olasılıktır. Şematik bir özet yapacak olursak, tartıştığımız türden kuramların bir metni okuyarak neleri içerip neleri içermediğine yetkili biçimde karar veremeyeceğimizi belirttiklerini ve okurun deneyimine başvurarak şiirselliğe ve belirli yorumlara başka bir temel sağlamayı ümit ettiklerini söyleyebiliriz. Ama böylelikle, okurun ya da herhangi bir okurun deneyiminin içerdiklerini söyleyebilmek metnin içerdiklerini söyleyebilmekten daha kolay olmaz. "Deneyim" bölünmüştür ve kertelenmiştir, yeniden ele geçirilmesi gereken birşey gibi geride kalmıştır bile ama aynı zamanda üretilmesi gereken birşey gibi önümüzdedir. Sonuç yeni bir temel değildir ama okuma öyküleridir ve bu öyküler metni kesin nitelikleri ve özellikleri olan bir araç konumuna iade eder,

çünkü bu durum daha eksiksiz ve canlı anlatılar ortaya çıkardığı gibi, kişinin büyük yapıtları övmesini sağlayacak bir öğrenme olanağı yaratır. Bir yapıtın değeri bu öykülerin sağladığı yarara; uyarıcı, tedirgin edici, etkileyici ve düşündürücü deneyimler üretebilme yeteneğine bağlıdır. Ama bu kışkırtma ve yönlendirme öyküleri kişiyi mutlu sonları doğrulayan şeyin ne olduğunu sormaya yöneltir. Okurların bir yapıtı bitirdikleri zaman onu aşarak, dışında bir konumdan yapıtın kendilerine yaptıklarını kavradıkları doğru mudur? Okur metnin dışına mı çıkar yoksa okurun anlama çabası içindeki durumu, metin tarafından ve metin içinde ima edilip savunulmaz ve kaçımlmaz bir durum mu yaratılabilir?

Yapısızlandırma aynı zamanda okuma öykülerinin ortaya attığı başka sorunlara, örneğin, "deneyim"in tuhaf, bölünmüş yapısına ve deneyime başvurmakla ilintili bazı öğelerin varlığının değerine de yönelir. Okurun deneyiminde ya da okumanın sonucunda okuyan benliğin kendi karşısında varolduğunu ileri süren görüşte varolan tek şeyin anlam olduğunu iddia etmenin tehlikesi nedir? Ya da başka bir sorunu da ele alacak olursak, neden kuramın birciliği ile anlatının ikiciliği arasında kuramsal inceleme altında yokolan karşıtlıkların deneyimin dile getirilmesiyle yeniden ortaya çıkmasına neden olan bir gidiş geliş sağlamak gereğini duyalım? Ne tür bir sistem, çelişkisiz bir bileşime varılmasını engeller?

Birarada ele alınınca bu okuma öyküleri, yapısızlandırmanın işleyişindeki mantığa aykırı durumu

araştırır. Bir yandan uyguladıkları kurallar ve gelenekler sonucunda anlamı bir okuma sorunu gibi ele alırken bu öyküler anlamı kavramamn kaynağı olarak metne güvenirler, kişinin metinden ve okumalardan öğrendikleri özel olarak herhangi birşeyin kesinlikle metinde bulunduğu iddiasını sorguladıklarında bile, metinden birşeyler öğrenmeye çalışabilmek için, kişinin metne yetke tanıması gereğini ileri sürerler. Yapısızlandırma, okuma öykülerinin bizleri soktuğu sorunlu durumu araştırır. Eğer yapısızlandırma son zamanlarda okuma konusunda yapılan çalışmaların doruk noktası olarak görülebilirse, bunun nedeni, çok başka amaçlarla başlanan tasarıların, yapısızlandırmamn yöneldiği sorularla karşı karşıya getirilmesidir.

Notlar

5. Bu yaklaşım insanı Hartman'ın en son eleştirisindeki çarpıcı senaryo konusunda uyarıyor. *Fate of Reading* (*Okuma Yazgısı*) bu belirtiyi gösteriyor. Okumalarımızın çoğu kızları izlemek gibidir, hiç kuşkusuz, "yalan yere yeminlidir, öldürücüdür, kanlıdır, kabahatlidir. Tedavisi, bir dönem *Criticism in the Wilderness* (*Vahşi Doğada Eleştiri*) ile yapılabilir, bundan sonra ise, eleştiri, arınmış ve saflaşmış olarak, *Saving the Text*'e (*Metni Kurtarmak*) yönelebilir. Öyle görünüyor ki, metni kutsallığı gözardı eden yüzeysel, ayartıcı ve "kendisiyle meşgul" bir yapısızlandırmanın elinden kurtarır.

6. Örneğin, Millet Hardy'nin "kafası karışık" demesine karşın Mary Jacobus daha önceki bir yanıtında gerçekte Hardy'nin "doğrudan katılımdan özenle" kaçındığını ileri sürer. Sue'nun kişiliğindeki belirsizlik yoluyla kişilik ile düşünce arasındaki ilişkiyi öyle bir inceler ki, Sue, kişinin kafasını bugüne kadar kurmaca yazında çok az kadının kurcaladığı ölçüde kurcalar.

7. Feminist eleştiri, hiç kuşkusuz, başka konular ile özellikle de kadınların yazdıklarının başkalığı ve kadın yazarların başarıları ile ilgilenir. Kadın olarak okumanın ya da yazmanın sorunları birçok yönden birbirine benzer ama kadın olarak yazmanın üzerinde durmak feminist eleştiriyi, beni burada ilgilendirmeyen erkek yazarlar üzerinde odaklanan eleştiriye koşut kadın yazarlar üzerinde odaklanan eleştirinin gerçekleştirilmesi gibi konulara yöneltir. 'Gynocriticism' (kadın eleştirisi), bu etkinliğin başlıca savunucularından biri olan Showalter'a göre, "metinsel anlamın üreticisi olarak kadınlar ile, tarih ile, temalar ile, türler ile ve kadınların yarattığı yazınsal yapılar ile" ilgilidir. Bu eleştirinin konuları arasında kadınca yaratıcılığın psikodinamiği, dilbilim ve kadınca bir dil sorunu, bireysel ve toplu kadın yazın yaşamının yörüngesi, yazın tarihi ve hiç kuşkusuz belirli yazarların ve yapıtların incelenmesi de vardır ("Towards a Feminist Poetics") ("Feminist Bir Şiirselliğe Doğru") (s.25). Bu tür yapıtlar için, Sandra Gilbert ve Susan Gubar'ın *The Madwoman in the Attic* (*Tavanarasındaki Deli Kadın*) ve Sally McConnell-Ginet, Ruth Borker

ve Nelly Furman'ın yayına hazırladığı seçki *Women and Language in Literature and Society* (New York: Praeger 1980) (*Yazında ve Toplumda Kadınlar ve Dil*) gibi kitaplara başvurunuz.

8. Toplumsal sınıf benzerliği yol göstericidir. İlerici politik yazın işçi sınıfının baskı deneyimine seslenir ama çoğunlukla politik bir hareketin sorunu, sınıf üyelerinin durumlarının sağladığı yaşantıya sahip olmamalarında yatar. En sinsice baskı bir topluluğu topluluk çıkarlarına yabancılaştırır ve baskı yapanların çıkarları ile özdeşleşmeye özendirir. Bu nedenle politik mücadeleler öncelikle bir topluluğu kendi çıkarları ve kendi 'yaşantısı'konusunda bilinçlendirmelidir.

9. Gilbert ve Gubar'ın *The Madwoman in the Attic* (*Tavanarasındaki Deli Kadın*) adlı kitabının 3 ile 92'nci sayfaları arasındaki bölüme bakınız. Feminist eleştirmenler, Harold Bloom'un şiirsel yaratıcılık modeline dikkate değer bir ilgi göstermişlerdir, çünkü bu model yazarlık ile yetkenin cinsel çağrışımlarını açığa çıkarır. Kişinin, esin perisine sahip olabilmek için şiirsel bir baba ile mücadele ederek şair olabildiğini gösteren bu ödipal senaryo, şair olabilecek bir kadının sorunlu durumunu ortaya koyar. Bu kadının gelenek ile nasıl bir ilişkisi olabilir?

10. Elaine Marks ve Isabelle de Courtivron'un *New French Feminisms* (*Yeni Fransız Feminizmleri*) adlı yapıtındaki yazılar günümüz stratejilerinin kusursuz bir taslağını sağlar. *Yale French Studies 62* (1981) (*Yale Fransızca Araştırmalar 62*) adlı yapıtın, "Feminist Readings: French Texts/American Contexts" ("Feminist Okumalar: Fransızca Metinler/Amerikan Bağlamları") bölümüne bakınız. Yapısızlandırma ile feminizm arasındaki ilişki karmaşık bir sorundur. Derrida'nın, Nietzsche ve Kadın Kavramı üzerine *Eperon*'u bu konu üzerine yerinde ama birçok yönden doyurucu olmayan bir belgedir.

11. John Reichert "eleştirmenler çoğunlukla, hiçbir okurun vermediği bir tepkiden yana iddiada bulunurlar" der ve *Making Sense of Literature*'da (*Yazından Anlam Çıkarmak*) en ilginç tartışmalarından birinde şu sonuca varır: tepki hakkında söylenenler aslında bir metin parçasını ya da yapıtı nasıl anlamamız gerektiğine ilişkin iddialardır (s.87). "Okur Mac-

beth'e acır" gibi cümleler genelde okuru oyunu belirli bir biçimde anlamaya ikna etmek ister ve ben bunu tepkinin bölünmüş ve ertelenmiş niteliğinin başka bir delili sayıyorum. "Okur Macbeth'e acır" cümlesi, değindiği ve yetkesine dayandığı tepkiyi uyandırmaya çalışır. Oysa Reichter, herşeyin sonsuz olduğu konusundaki derin inancına dayanarak, "kişi her zaman anlayışına uygun düşen duygulara kapılır" iddiasıyla yukarıda sözü edilen karmaşıklıkları reddeder (s.85). Ama bu düşünceye göre bir oyunu belirli bir biçimde anlamak gerektiğini ileri süren bir eleştirmen zorunlu olarak uygun duyguya kapılır ve bu anlayışa uygun tepkiyi de gösterir. Okurun acıma duyduğunu iddia etmesi gerçekte kendi acıma duygusunun dile getirilmesidir. Daha önce gördüğümüz gibi ve Reichter kuramının izin verebileceğinden daha ustalıklı biçimde, eleştirmenlerin kendileri de dahil hiç kimsenin vermediği bir tepkiyi savunduklarını ileri sürdüğü zaman bu gerçeğin ayırdına varır.

12. Fish'e verdiği bir yanıt olan ("Talk Like Whales")'de ("Balinalar Gibi Konuşmak") Iser şöyle iddia eder; "Metnin sözcükleri verilmiştir, sözcüklerin yorumu belirlidir ve verilmiş öğeler ile yorumlar arasındaki boşluklar belirsizliklerdir" (s.83). Bu açıkca yetersizdir çünkü birçok durumda, kimi sözcüklerin yorumu oldukça belirsizdir ve çoğunlukla kişinin hangi sözcüğe değindiği sorusu bir yorum meselesidir, bir veri değildir. Belirli ile belirsiz arasındaki ayrımı bir değişken ve kullanılmaya hazır bir karşıtlık haline getiren daha mantıklı bir yanıtın ipucuna, "verilmiş anlam ile verilecek anlam arasındaki ayrım"dan sözettiği *Diacritics* röportajında rastlanır. "Okur arasındaki bağlantıyı kurduğu zaman sözcüklerin yorumu belirlenir" ("Interview") ("Röportaj") (s.72).

13. Bu benim kendi anlattığım ve değer verdiğim bir öykü. *Flaubert: The Uses of Uncertainity* (*Flaubert: Belirsizliğin Yararları*) romandan, Balzac tarzı romanın geleneklerine uymasını bekleyen bir okur öne sürer ve Flaubert'in metinlerinin bir okurun, betimlemenin işlevi, çift yönlü karşıtlıkların anlamlı rolü, bakış açısındaki tutarlılık ve tematik sentez olasılıkları konularındaki varsayımlarını nasıl yıktığını anlatır. Bu tedirgin edici deneyimin okur açısından sonucu, anlamı oluşturmamızı sağlayan işlemler konusunda bilinçli bir anlayışa varmaktır. Kimi okuma öyküleri konusunda

başka tartışmalar için, Steven Mailloux'nun ("Learning to Read: Interpretation and Reader Response Criticism")'ine ("Okumayı Öğrenirken: Yorum ve Okur Tepki Eleştirisi") (s.99–107) ve Didier Coste'un ("Trois conception du lecteur")'üne ("Okur ile ilgili üç kavram") bakınız.

14. Başka bir bakış açısından, Bloom'un okuma öyküsü, istencin ayrı konular arasındaki kahramanca savaşımını yüceltmek konusunda iflah olmaz biçimde iyimser sayılabilir. Culler'in *The Pursuit of Signs* (*İmlerin Ardında*) adlı yapıtına bakınız (s.107–111).

Kaynakça

Adams, Maurianne: *Jane Eyre: Woman's Estate, The Authority of Experience,* Lee Edwards and Arlyn Diamond, University of Massachusetts Press: Amherst 1977, s. 137–59.

Roland Barthes: *Le Plaisir du texte,* Seuil: Paris 1973. (*The Pleasure of the Text.* Hill & Wang: New York 1974).

– *Texte, théorie du,* "Encyclopedia Universalis", Paris: 1968–75b15. z. 1013–17.

Bleich, David: *Readings and Fellings III,* National Council of Teachers of English, Urbana 1975.

Harold Bloom: *Kabbalah and Criticism,* Seabury: New York 1975.

Booth, Stephen: *On the Value of Hamlet,* "Literary Criticism": Idea and Act (W. K. Wimsatt), University of California Press: Berkeley 1974, s. 284–310.

Cost, Didier: *Trois Conceptions du lecteur,* "Poétique", 43 (1980), 354-71.

Jonathan Culler: *Flaubert: The Uses of Uncertainty,* Ithaca Cornell University Press and London: Elek 1974.

– *The Pursuit of Signs: Semiotics, Literature, Deconstruction,* Ithaca: Cornell University Press, and London: Routledge & Kegan Paul, 1981.

De Man, Paul: *Allegories of Reading: Figural Language. Rousseau, Nietzsche, Rilke, and Proust,* Yale University Press: New Haven 1979.

Dinnerstein, Dorothy: *The Mermaid and the Minotaur: Sexual Arrangements and Human Malaise,* Harper: New York 1976.

Douglas, Ann: *The Feminization of American Cultur,* Knopf: New York 1977.

Eco, Umberto: *The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Text,* Indiana University Press; Bloomington 1979.

Ellmann, Mary: *Thinking about Women,* Harcourt Brace: New York 1968.

Felman, Shoshana: *Women and Madness: The Critical Phallacy,* "Diacritics," 5:4 (1975), 2-10.

Feterly, Judith: *The Resisting Reader: A Feminist Approach to American Fiction,* Indiana University: Bloomington 1978.

Fiedler, Leslie: *Love and Death in the American Novel,* Criterion: New York 1960.

Fish, Stanley: *Is There a Text in This Class?* Harvard University Pres: Cambridge 1980.

– *Self-Consuming Artifacts: The Experience of Seventeenth-Centry Litrature,* Universtiy of California Press: Berkeley 1972.

– *Surprised by Sin: The Reader in Paradise Lost,* University of California Press: Berkeley 1967.

– *Why No On's Afraid of Wolfgang Iser,* "Diactirics," 11:1 (1981), 2–13.

Freud, Sigmund: *Complete Psychological Works* (James Strachey), Hogarth: London 1953–74, 24.

Gilbert, Sandra M., and Susan Gubar: *The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the Ninetenth Century Literary Imagination,* Yale Universtiy Press: New Haven 1979.

Hartman, Geoffrey: *Criticisim in the Wilderness,* Yale University Press: New Haven 1980.

– *The Fate of Reading and Other Esays,* University of Chicago Pres: Chicago, 1975.

– *Saving the Text: Literature / Derrida / Philosophy,* Johns Hopkins University Press: Baltimore 1981.

Hilbrun, Carolyn: *Millett's Sexual Politics: A Year Later*, "Aphra," (1971), 38–47.

Hirsch, E. D.: *The Aims of Interpretation*, University of Chicago Press: Chicago 1976.

Holland, Norman: *5 Readers Reading*, Yale University Press: New Haven 1975.

– *Unity Identity Text Self*, "PMLA," (1975), 813–22.

Irigaray, Luce: *Speculum, de l'autre femme*, Minuit: Paris 1974.

Iser, Wollgang: *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, Johns Hopkins University Press: Baltimore. 1978.

– *The Implied Reader: Patterns of Communication in Prose Fiction from Bunyan to Beckett*, John Hopkins University Press: Baltimore, 1974.

– *Interview*, "Diacritics," 10:2 (1980), 57-74.

– *Talk like Whales*. "Diacritics" 11.3 (1981), 82-7.

Kamuf, Peggy: *Writing like a Woman*, "Women and Language in Literatur and Society" (S. McConnell–Ginet ve başkaları), Praeger: New York 1980, 284-99.

Kolodny, Annette: *Reply to Comment aries: Women Writers*, Literary Historians and Martian Readers, "New Literary History" 11 (1980), 587–92.

Lenz, Carolyn ve başkaları: *The Woman's Part: Feminist Criticism of Shakespeare*, University of Illinois Press: Urbana 1980.

Mailer, Norman: *The Prisoner of Sex*, Little Brown: Boston 1971.

Mailloux, Steven: *Learning to Read: Interpretation and Reader–Response Criticism*, "Studies in the Literary Imagination" 12 (1979), 93–107.

Marks, Elaine and Isabelle de Courtivron, yayımcılar: *New French Feminisms*, Amherst University of Massachussets Press: 1980.

Millet, Kate: *Sexual Politics,* Doubleday: New York 1970.

Reichert, John:*Making Sense of Literature,* University of Chicago Press: Chicago 1977.

Rorty, Richard: *Philosophy and the Mirror of Nature,* Princeton University Press: Princeton 1980.

Showalter, Elaine: *Towards a Feminist Poetics*, "Women Writing and Writing About Women", M. Jacobus, Croom Helm: London 1979, 229–41.

– *The Unmanning of the Mayor of Casterbridge. Critical Approaches to the Fiction of Thomas Hardy* ("Dale Kramer") Macmillan, Londra: 1979, s. 99–115.

– *Women and the Literary Curriculum, "College English" 32* (1971), s. 855-62.

Spivak, Gayatri Chakravorty, Draupandi, Mahasveta Devi (çeviri ve önsöz: Gayatri Spivak), "Critical Inquary" 8 (1981), s. 381–402.

– *Finding Feminist Readings: Dante-Yeats.* "Social Text", 3 (1980), 73–87.

Tompkins, Jane: *Sentimental Power: "Uncle Tom's Cabin" and the Politics of Literary History,* Glyph (1981), 79–102.

Trilling, Lione: *The Opposing Self,* Viking: New York 1955.

Weber, Samuel: The Divaricator: Remarks on Freud's Witz, "Glyph", 1 (1977), 1–27.

– *The Struggle for Control. Wolfgang Iser's Third Dimension,* University of Strasbourg, Basılmamış m/s.

– On Certainty, Blackwell: Oxford 1969.

Woolf, Virginia: *Collected Essays,* Hogarth: London 1966. 4 cild.